کچیاں کندھاں

مشتاق باسط

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کچیاں کندھاں

پیشکش

قرطاس

ڈی/۴۸۰ پیپلز کالونی۔ لائلپور

مشتاق باسط

پٹیا کندھا

MASOOD FAISAL JHANDIR LIBRARY
Acc No. 84308
★ MAILSI ★

تعداد • ۱۱۰۰
تاریخِ اشاعت ۱۲ دسمبر ۱۹۷۲ء
قیمت • ۸/۰۰ روپے

(جملہ حقوق بحقِ مصنف محفوظ)

ترتیب • نادر جاجوی
پروف • شوکت علی قمر
تزئین • راجی
کتابت • صابر لائلپوری
مطبع • منظور آرٹ پریس لاہور
ناشر • قرطاس پبلشرز۔
۸۰ ڈی پیپلز کالونی لائلپور

TECHNICAL SUPPORT BY
CHUGHTAI
PUBLIC LIBRARY

نجم حسین سیّد دے ناں

مشتاق باسط دیاں کتاباں

۱- سپنی داڈنگیا (شاعری)
۲- کچیاں کندھاں (کہانیاں)

آون والیاں کتاباں

۱- کالے آنسو (شاعری)
۲- تریڑاں (شاعری)
۳- جیویں تینوں چنگا لگدا (شکسپیئر دے ڈرامے "As you like it" دا پنجابی روپ)
۴- Who calls for me? (شاعری)

سرناویں

•

دیروا ----- نادر جاجوی

اپنے نال لیایا کیوں سیں ایہہ دو ویکھن والیاں اکھّاں
جے ایہہ جھلّ توں کر بیٹھا ایں ہن چُپ چاپ سزاواں بھوگ

مشتاق باسط

کچیاں کندھاں

سجاول دی پکی ماڑی دے ویڑے دی اک کندھ کچی سی۔ ایہہ کچی کندھ اودوں دی کچی سی جدوں اوہنے ایہہ ماڑی کھانوں لمبڑ توں مُل لئی سی۔ کھانوں نال دے پنڈ دے اک گھروں باہیاں کڈھیاں سن جیہڑیاں پھڑیاں گیاں سن۔ کھانوں تے اوہناں زمینداراں مقدمہ کر دتا سی تاں پھیر ایہہ ہویا جے مقدمے دے گواہ جنہاں کھانوں دے خلاف گواہیاں دتیاں سن۔ اوہناں نوں کھانوں قبرستان دے پرلے پاسے کسے ہنج بھجواکے مُنتیاں توں سوٹے مروائے سن۔ جیویں گلاں وچوں گلاں نکلدیاں نیں ایداں ای کھانوں لمبڑ تے گھٹو گھٹ چھ مقدمے چل پئے۔ اوہنے پہلاں تاں اپنی بہتی ساری زمین رہن رکھی پر مقدمیاں نال جدوں خرچ سروں ٹپ گئے تاں اوہنوں اوہ ماڑی ویچنی پئی جیہڑی سجاول مُل لے لئی سی۔

سجاول جدوں ایہہ ماڑی مُل لئی سی۔ اوہ چنگا بھیٹیا ہویا گبھرو سی۔ چار پیسے وی اوہدے کول سن جے نہ ہندے تاں اوہ کھانوں لمبڑ توں ماڑی کیویں مُل لیندا۔ ماڑی لین نال لوکاں وچ اوہدی گل ہور وی بن گئی سی۔ پر جدوں وی اوہ کچی کندھ دل دکھیدا اوہ سوچدا کہ کچیاں کندھاں کدی کدی ڈھے وی جاندیاں نیں۔ ہور نئیں تاں ایہناں

وچ پاڑ چھیتی پے جاندے نیں تے ۔ باہروں لنگھن والے جھاتی پاکے گھر دا بھیت جان سکدے نیں ۔ جے اوہدا گھر وی رڑے وچ ہووے تاں اوہدے وچ تے اشرو مسلی وچ فرق کیہہ رہ جاندا اے ۔

اشرو مسلی دے گھر دی کندھ اِک وی نئیں سی ۔ اِکو کوٹھا سی جیہدے وچ اشر تے اوہدی دو دہٹی جنتو رہندے سن ۔ کوٹھے دے تاک وچ اپنے وڈے وڈے پاڑ سن کہ اوہدا کوئی فائدہ ای نئیں سی ۔ جنتو جوان سی تے اشر لئی مصیبت بنی ہوئی سی ۔ جد کدی تھوڑا جیہاں وی مینہہ پیندا اشر دے کچے کوٹھے وچ چکڑ ای چکڑ ہو جاندا پر کدی کدی جدوں بہتا ای چکڑ کوٹھے وچ ہوندا تاں اوہ جنتو نوں کٹن لگ پیندا جنتو دا وی قصور کیہہ سی ۔ چکڑ کیویں نہ ہُندا جد کوٹھے دا بوہا نہ ہون دے تل سی اتے حویلی اوہدے گھر دی کیویں ہوندی جد اوہنے اُدھار چک کے مرلہ کو زمین لئی سی ۔ اٹاں وی اُدھاریاں سن تے تاک پھٹے جوڑ کے بنایا ہویا سی ۔ ایہہ اُدھار وی اوہ چار سالاں وچ لاہ نئیں سی سکیا ۔ ہور تے ہور انہاں چار سالاں وچ اشر دو دا اِک ہزار ہور وی چک کے کھا اُڈا بیٹھا سی ۔ اشر دا گھر اُنج وی جھکا سی تے مہینہ پین نال جیہڑا پانی نال دیاں گھراں وچوں نکلدا اوہ گلی وچوں ہوندا ہویا اشر دے کچے کوٹھے نوں چھپڑ بنا دیندا ۔ سو جنہ دی گل ایہو ای اے کہ وچاری جنتو ایتھے کیہہ کردی ۔

سجادل جدوں وی کچی کندھ بارے سوچدا ۔ کئی اِک گلاں سوچ کے چپ کر جاندا اِک گل تاں ایہہ سی پئی جنہاں نال کندھ سانجھی سی اوہناں دی مرلہ کو زمین کھانوں لمبڑ دے ویلے توں پکی ماڑی دے ویڑے وچ رلی ہوئی سی ۔ نال دا گھر شیرے کمہار دا سی ۔ اوہ وچارہ سجادل نال لڑ کے وی تاں نئیں سی رہ سکدا ۔ جد سال دے دانے

سجاول ای سخاوت کر کے اونہاں نوں دیندا سی۔ پنڈ دے لوکی سجاول دیاں ایہناں سخاوتاں دیاں ہر کدھرے جتھاں گاؤندے سن۔ اِک گل ہور وی سی۔ بیری دا اِک بوٹا کمہاراں دے ویڑے وچ سی۔ بیری دا مڈھ تاں کمہاراں ول سی پر سارے دا سارا بوٹا سجاول دے ویڑے ول اُلر یا ہویا سی۔ جدوں وی کوئی بیر پکیدا اوہ لال سُوہا بیر سجاول دے ویڑے وچ ڈِگ پیندا۔ سجاول ہن بیر کدی وی مُل نئیں سن لیندے۔ اوہنوں ہن بازاری بیر چنگے وی نئیں سن لگدے۔ شہر وچ وکن والے بیر تاں بازاراں وچ ای سُک سڑ جاندے نیں پر ایتھے تاں سجاول نوں ان مُلے پکے بیر مل جاندے سن جدوں اوس دے ویڑے والوں کندھ وچ کوئی پاڑ پیندا اوہ مستری سد کے مٹی دا لیپ کر دیندا۔ پر کمہاراں ولوں جے کوئی لیپ دِتا وی جاندا تاں اوہ مٹی کھریپڑے بن کے اونہاں دے ویڑے وچ سُکدیاں تھاپیاں وچ رل جاندی سی۔

اِک جوگی سجاول کول اِک دیہاڑے آیا سی تے اوہنے دسیا سی کہ ساریاں توں زہریلا سپ تھاپیاں دا سپ ہوندا۔ سجاول ایہہ تاں نئیں سی جاندا کہ ایہہ سچ اے کہ نئیں۔ پر اوہدا سر پر کوئی گل ہور سوچ کے کنب گیا سی۔ جوگی کول اِک شیشی وچ تھاپیاں دا سپ سی۔ جوگی دسدا سی کہ اوہنے بڑی اوکھ نال ایہہ سپ پھڑیا سی اتے ایس سپ دی خاص گل ایہہ ہوندی اے جے ایہہ کپڑے تے ڈنگے تاں کپڑے نوں ساڑ چھڈدا اے۔ سجاول جدوں دی ایہہ گل سنی سی۔ اوہنوں سپاں کولوں ڈر لگدا سی۔ ہور تے ہور جدوں کسے بیر وچوں کوئی کیڑا انکل پیندا سی تاں اوہ کئی کئی چر بیر ای نہ کھاندا پر پھیر جدوں کوئی اوس بیری دا لال سُوہا بیر ویڑے وچ دوڑ دا ویکھ لیندا تاں اوہ رہ وی نئیں سی سکدا۔ کدی کدی اوہ ایہہ وی سوچدا جے کمہاراں دیاں تھاپیاں وچوں کوئی سپ نکل آیا تاں پھیر کیہہ ہووے گا۔ ؟ ؟ ؟

جدوں کدی کھانوں اوہدے کول آکے بہندا تے پکیاں پکیاں بیراں دیاں

گلاں ہوندیاں - دونویں جوانی دے دن یاد کردے جدوں اوہ پنڈدیاں ساریاں مٹھیاں بیریاں تے وٹے مار کے بیر کھاندے سن ۔ کدی کدی راکھیاں دیاں سِراں وچ وٹے لگدے پر ایہہ دونویں گبھرو سن تے لوکی اوہناں توں ڈردے سن ۔ پر ہُن سجاول ۴۵ ورھیاں دا سی ۔ کوئی چھوہر چھکڑ تاں اوہ نئیں سی رہیا جے ایہو جیہاں شرارتاں کردا پر جیہڑے بیر آپ ای اوہدے ویڑے وچ آوندے ۔ اوہناں نوں چھڈن تے اجے وی اوہدا جی نئیں سی کردا ۔ پر ہُن تھاپیاں دیاں سِیاں تے بیراں دیاں کیڑیاں توں اوہنوں ڈر وی لگدا سی ۔

جدوں کمہاراں دی کُڑی شادو جوان ہوئی تاں سجاول دیاں نظراں اوس تے سن ۔ کمہار وچارے چُپ رہئے ۔ چُپ نہ رہندے تاں کر وی کیہہ سکدے سُن ۔ کچی کندھ وچ ہُن بھیر تریڑاں آن لگ پئیاں سَن ۔ اپنے ویڑے وچ تے اوہ چھُپ کے پکے بیراں تے وٹے مار وی سکدا سی ۔ بیری تے وٹے پیندے رہئے ۔ اِک دیہاڑے کمہاراں دے گھر آٹا ختم سی تے شادو اپنے بکے بھرا نال اوہدے گھر گئی ——

اوہ تاں باہر ڈیوڑھی وچ ای کھلوتی سی پر تھوڑے چر مگروں اک ہنیری اِک پاسوں اُٹھی اسمان تے بدل گجن لگ پئے ۔ بجلی تڑف تڑف کے ڈھندی رہی تے اوہ مٹی تے گارے دی کچی کندھ کنبن لگ پئی ۔ کچی کندھ مینہ دے پانی وچ گھُل گھُل کے چکڑ پکی ماڑی دے ویڑے وچ کھلار دی پئی سی ۔ تریڑاں کندھ وچ ہور وی آگئیاں تاں بیری دا اوہ بوٹا جیہدا مڈھ کمہاراں دے گھر وچ سی ۔ کندھ نوں پاڑدا ہویا پکی ماڑی دے ویڑے وچ الیس زور نال ڈگیا کہ ٹُٹا ہویا بنڈ جاگ پیا ۔ بیری تے جنہاں پکھواں دے آلھنے سن ۔ اوہ روندے رہئے چیکدے رہئے تے اُڈدے رہے ۔ بنڈدے کُتے اسمان ول منہ کر کے ساری رات گوکدے رہئے ۔ شادو خبرے کتھے گئی پر اوہدیاں کیڑیاں دی گٹھڑی وچوں دُھواں نِکل رہیا سی ۔ سجاول اوہناں کیڑیاں ول ویکھیا تاں اوہدیاں چیکاں

نِکل گیاں سَن ۔ کپڑیاں وِچ تھاپیاں دا سپ سی ۔ سجاول پسینے وِچ گھُل گیا تے اوہدے والاں دا خضاب اوہدے منہ تے کالیاں لیکاں پاوندا رہیا ۔ اوہدے بگے وال دُھپ کے اوہدے متھے تے کھِلر گئے" اتے اوس بیری دے ڈھٹھے ہوئے بُوٹے دے تھلے اِک چُوپی ہوئی گِٹک پئی سی ۔

کچی کندھ ڈھے گئی تے دن چڑھن توں پہلاں ای متھیلے مستری نویں کندھ اُسارنی شروع کر دتی ۔ وچاریاں کمہاراں نوں تاں جیویں اوسے تھاپیاں والے سپ نیں ڈنگ لیا ہووے ۔ کیوں جے اوہناں دے گھراں تاں کوئی آواز نئیں سی پئی آوندی سجاول امیرے کول نہا دھو کے کھلوتا سی پر اج اوہدے بگیاں والاں تے خضاب نئیں سی لگیا ہویا ۔ متاں پھیر اوہدے منہ تے کالک کھِلر جاوے ۔

" اینہاں کچیاں کندھاں دا وساہ کوئی نئیں ہوندا "۔ سجاول آکھ رہیا سی تے مستری نے کندھ دا ردا اوتھے ای رکھیا جتھے پہلے سی ۔ پر ہُن پکیاں اِٹاں دی کندھ اُسر رہی سی ۔ ـــ کمہار چپ سن چپ نہ رہندے تاں کر دی کیہہ سکدے سن

اوہ جھلّی مٹیار

ایس توں پہلاں جے میں اخبار پڑھنا شروع کرکے اوہدے دل وکھدا، اِک چھمک اخبار نوں پاڑدی ہوئی دھون تے پئی تے درد نال تڑف ای گیاں ساں۔

سامنے اِک پنڈ دی کڑی جہنوں میں جاندا وی نئیں ساں۔ لال پیلی ہو کے کھلوتی ہوئی سی۔ میں حیران ساں۔ کجھ وی سمجھ نئیں سکیا۔ جے ایہہ سب کجھ کیویں ہویا تاں کیوں؟ میں سوچ رہیا ساں جے ایہہ مٹیار کون اے تاں ڈاک بنگلے وچ کیویں آئی اے۔ اوہ جوان سی تاں سوہنی وی۔ وال اوہدے کھِلرے ہوئے سن اتے اکھاں غصّے نال لال ہویاں سن۔ اوہ ہُن میرے ول ایویں گھور گھور کے تک رہی سی جیویں مینوں اوہ کھا ای جاوے گی۔ میں اپنے آپ نوں سنبھالدیاں ہویاں آکھیا۔

"بھینے! کیہہ گل اے جے ایس غریب دے بال نوں آندیاں نال جھنب چھڈیا جے۔ جے میرا آنا تہانوں چنگا نئیں لگیا تاں ٹُر جانے آں جے میرے ہتھوں تہانوں کوئی دکھ پہنچیا ہووے تاں دسو جے ہو سکیا تاں امداد کراں گا۔" میں ایہہ سب کجھ اِکو ساہ وچ آکھ دِتا۔

"عزتاں نال کھیڈن والیا۔ ہن پچھاندا دی نہیں۔ باؤ میں تاں کنیاں ورھیاں توں تینوں لبھدی پئی ساں۔ جھوٹیاں محبتاں جتان والیا۔ تینوں کیہہ پتہ ہوَوے جے عشق کیہہ شے اے تاں پیار کس نوں آکھدے نیں۔ مینوں چانن وکھا کے کیہڑیاں ہنیریاں وِل ٹُر گیا سیں۔ بولدا کیوں نہیں —— دس میرا کیہہ قصور سی —— میں کیہہ جرم کیتا سی جیہدی ایڈی وڈی سزا مینوں دِتی او ——" اوس مینوں موہنڈیاں توں پھڑ کے جھنجھوڑ چھڈیا۔ میں اوتھے بُت بن کے بیٹھا ساں۔ پریشان وی ساں جے ایہہ بلا کیہڑے پاسوں آ کے گل پے گئی اے۔ اجے تاں میں کلاّ ساں۔ کوئی ویکھے گا تاں کیہہ آکھے گا۔ میرے بارے کیہہ سوچے گا۔ پر میں سوچیا جے ایس نوں کوئی غلط فہمی ہو گئی اے۔ جس پاروں ایہہ مینوں کسے ہور دی تھاں سمجھ بیٹھی اے۔ ہُن میں اوس مٹیار دی گل تھوڑی تھوڑی سمجھ رہیا ساں۔ مینوں اوہ بُری طراں نال گھور رہی سی تاں اوہدیاں اکھاں وچ میں نفرت توں وکھ ہور کجھ دی نہیں ساں ویکھ سکدا۔ اوہنے چھمک دل ویکھیا جیہڑی ٹٹ گئی سی۔ میری دھون تے اک نیل پے گیا سی تے درد نال تراٹاں اُٹھ رہیاں سن۔ میں اوہدے ول ویکھ رہیا ساں پر اوہدے لئی ہُن میرے دِل وچ کوئی غصہ نہیں سی۔ ہُن اوہ میرے سامنے اک بجھارت بن کے کھلوتی ہوئی سی۔ عورت اُنج وی اک بجھارت ای اے۔ اوس نوں تاں اج تیکن کوئی وی نہیں سمجھ سکیا۔

پھیر خبرے اوہنوں کیہہ خیال آیا۔ اوہ میرے بالکل نیڑے آ گئی سی۔ اوہدی نظر میری دھون تے پئے ہوئے نیل تے پے گئی تاں مینوں انج محسوس ہویا جیویں اوہدی روح کنب گئی ہووے۔

"باؤ! مینوں معاف کر دیویں۔ کیہہ سوچدا ہوویں گا۔ جے آندے نال ای.... باؤ ہن نہیں کراں گی —— توں ہن کول آ گیا ایں ناں۔ پھیر تے ناراض نہیں ہو

"بترے جیہیاں مٹیاراں توں کون ناراض ہو سکدا اے"۔
میں اپنے آپ تے جبر کر کے اوہنوں ہسدیاں ہویاں آکھیا تاں جیویں اوس گیا ـــــ" اوہنے جھلیاں وانگوں مینوں فیر موہنڈیاں توں پھڑیا تاں آکھن لگی "باؤ! اپنی جھلّی شیموں نوں معاف کردے باؤ!ـــــ باؤ بولدا کیوں نیئں"؟
اوہدیاں اکھیاں وچوں ہنجو انج ٹپ ٹپ ڈگ رہے سن جیویں ساون دی جھڑی لگی ہوئی ہوندی اے۔ چپ تاں ایویں پتہ لگدا سی جیویں اوس سکھی ای نیئں سی پر مینوں تاں جیویں سکتہ ہو گیا سی۔ اوہ بولدی رہی۔
"باؤ! توں جدوں ٹُر گیا سیں ناں تاں تیرے پچھوں سارے گراں والے مینوں جھلّی آکھدے سن۔ میں وی اوہناں نوں اوہ سناندی ساں جے یاد کر دے ہون گے میں آکھدی ساں جے میرا باؤ آوے گا۔ تاں آپ تہانوں جھلی آکھن دا مزہ چکھائے گا۔ میں جان دی ساں جے توں ضرور آویں گا۔ باؤ! میں جھلّی تاں نیئں ناں؟ لوکی خبرے مینوں کیوں جھلّی آکھدے نیں۔ تیرے جان توں بعد تاں میں اپنے آپ نوں بُھل گئی ساں تے لوک مینوں جھلّی آکھن لگ پئے سن۔
ہور تے کوئی گل نیئں سی۔ پر میں اصل گل کِس نوں دسدی۔ بدنامی دی گل سی ناں باؤ! لوکی تیرے بارے کیہ سوچدے"؟
اوہنے اوس نیل تے ہتھ رکھدیاں ہویاں آکھیا۔
"زیادہ سٹ تاں نیئں لگی" اوہ ہُن کرسی دی باہنہ تے بیٹھی سی۔ میں سوچدا رہیا ساں جے کوئی ویکھ لوے گا تاں کیہ آکھے گا۔ تاں ایس جھلّی نال گل کیہ کراں اِک انجان مٹیار جیہنوں میں جان دا وی نیئں ساں۔ میں ایہہ سوچیا جے چلو اِک منٹ وچ اوہ ای بن جان وچ فائدہ اے جیہڑا اینوں چھڈ گیا سی۔ مینوں ایہہ ڈر سی جے نہ پچھاتا تے فیر اوس تے مارن دا دورہ نہ پے جاوے"

نوں اِک نویں دُنیا مِل گئی ہووے

"پیج باؤ ۔ !!" اوہنے میری گل تے اعتبار کردیاں ہویاں کیہا "ہن پھیر تاں نئیں ٹُر جاویں گا نا !"

"نئیں جانی ! تینوں چھوڑ کے کِتھے جانا اے" میں پھیر دِل تے جبر کر کے ہسدیاں ہویاں آکھیا۔

"اچھا ! میں ہن گھر جانا اے ۔ پھیر آواں گی ۔۔۔۔ پر ٹُر نہ جائیں باؤ !! میں پہلے وی خبرے کیویں تینوں معاف کردتا اے ۔ اچھا رب راکھا !"

اوہ تاں ٹُر گئی سی پر مینوں سوچاں گھیر لیا ۔ ایہہ بھارت میری سمجھ وِچ نئیں سی آوندی ۔ ہن کس توں میں پچھدا جے ایہہ کون سی تاں اوس مٹیار نوں وی میں نئیں ساں پچھ سکدا ۔ ساری رات اینہاں سوچاں مینوں سون نہ دِتا ۔۔۔۔

اگلے دیہاڑے سویرے سویرے میں نہار رہیا ساں جے اوہو آواز میرے کنیں پئی سی ۔ اوہ باہر میرے چپڑاسی نال جھیڑا لائی کھلوتی سی۔

"بُڈھیا دس میرا باؤ کِتھے اے ؟"

"کُڑیئے کِس دی گل کردی پئی ایں ۔ ایتھے کوئی باؤ شاؤ نئیں ۔"

"میرے نال پُٹھیاں گلاں نہ کر ڈیلا ! میں کل آپ ویکھیا سی اپنا باؤ ۔۔۔۔ اوہ سامنے کرسی ڈاہ کے اخبار پڑھدا پیا سی ۔ سچ سچ دس ۔ میرے نال ہیرا پھیری دی گل کیتی تاں میں مزاج دی بڑی اوہ آں ۔ ہاں ۔ دس اوہ کدھرے ٹُر تاں نئیں گیا ؟"

"اچھا اچھا ! کل والے باؤ دی گل کرنی اے ۔ اوہ تاں راتی ٹُر گیا سی ۔"

ہور میں کجھ نئیں ساں سُن سکیا ۔ اوس مٹیار دے رون دی آواز سُن رہیا ساں اوہ میرے چپڑاسی نوں گالاں دی کڈھدی رہی ۔ پر میرے چپڑاسی دی آواز میرے کنیں نئیں سی پئی اوندی۔

کجھ چر مگروں میرا چپڑاسی کمرے وچ آیا۔ ایس نوں پہلاں کے اوہ کجھ دسدا
میں سوال کیتا۔

"رحیمے! ایہہ باہر کیہہ رولا پیا ہویا سی"؟

"صاحب اک جھلّی کُڑی سی۔ تسیں نئیں جاندے ایس وچاری دا دماغ خراب
ہو گیا اے۔ چھ ست ورھے ہو گئے نیں۔ جیہڑا افسر وی ایتھے آؤندا اے۔ اوسے نوں
اپنا باؤ سمجھ لیندی اے۔ لکھ پئے سمجھاؤ پر اہنوں سمجھ نئیں آؤندی۔ ایتھے دے
اک زمیندار دی دھی اے۔ چنگے بھلے کھاندے پیندے لوک نیں پر وچاری دا دماغ
خراب اے۔ تعویز گنڈے سارے کر کر تھک گئے نیں۔ پر ایس تے کوئی اثر ای نئیں
ہوندا۔

"جے ہن فیر آوے تاں اوس نوں میرے سر توں ٹال چھڈیں" میں رحیمے نوں کہیا
"بہت اچھا صاحب"

شام ویلاں میں پیدل سیر کرن باہر کھیتاں ول نکل جاندا واں۔ اس شامیں
میں دو ڈھائی میل بنگلے توں دُور ٹر گیا ساں۔ پہاڑیاں وچ کلّیاں پھرن وچ اِک
خاص سرور آؤندا اے تاں فطرت دیاں رنگینیاں ویکھ کے ایہناں نوں بنان والے
دی عظمت ذہن تے اک ایہو جیہا اثر چھڈدی اے جیہدا اِک نویکلا سرور
ہوندا اے۔

کسے دے گاون دی آواز میرے کنیں پئی تاں میرے پیر جتھے سن اوتھے ای
رک گئے۔

"کونج وچھڑ گئی ڈاروں نی سیئو ـــــ کونج وچھڑ گئی"۔ اِک اِک حرف غم وچ
ڈُبیا ہویا سی تاں میرے روح دیاں گہرائیاں وچ کھبدا جاندا سی۔ ایہہ اوسے دی
آواز سی۔ مینوں ایہہ ڈر سی جے کدھرے پھیر ٹکرا ای نہ جاوے۔ اِک دل تاں ایہہ

گرداسی جے ایس آواز نوں سُن دا ای رہواں۔ پر کوئی طاقت ایہو جیہی سی جہڑی اوتھوں واپس مڑن تے مجبور کر رہی سی۔ ایہناں دو طاقتاں دے گھُمن گھیر وچ پھسیا ہویا میں ڈاک بنگلے ول مڑیا۔

پر اوہ مٹیار میری روح وچ رچ گئی سی۔ اوہ بول جیویں ہوا دے ہر ساہ وچ گھُل گئے سن۔ اوہ آواز میرے کناں وچ ہن وی آوندی پئی سی۔ اوہ آواز اک عجیب قسم دا جادو سی۔ جس نوں میں بیان نہیں کر سکدا۔ ساری رات مینوں انج جاپدا رہیا۔ جیویں اوہ بول میرے کمرے دیاں کندھاں نال ٹکراں مار رہے نیں تاں لہو لہان ہوئے پئے نیں۔ انہاں بولاں وچ درد دیاں چھلاں ہنجو بن بن کے جیویں میرے کمرے وچ پانی دا اک سیلاب لیا رہیاں سن۔ میں اوس مٹیار نوں اک واری ملنا چاہوندا ساں۔ پر خبرے کیہڑا جذبہ سی جیہڑا مینوں ایہہ ساری گل بھُل جان تے مجبور کر رہیا سی۔ اوہ گل جیہڑی میں بھُلنا چاہوندا تاں بھُلنا میرے وس وچ نئیں سی۔ میں صرف اک واری ۔ ہوں ویکھنا چاہوندا ساں صرف اک واری —— اوہ میرے اعصاب تے بُری طرح چھا گئی سی۔

" صاحب جی ! " اگلے دیہاڑے صبح سویرے ای رحیما جدوں کمرے وچ چاہ لے کے آیا تاں اوہنے بڑی خوشی نال دسیا " صاحب جی ! اوہ بلا ہمیشہ لئی ہن ٹل گئی اے۔ کل راتی اوہنے گراں توں پرانہہ جیہڑا نالہ اے اوہدے وچ چھال مار کے خودکشی کر لئی اے۔"

رحیمے تاں ہس کے ایہہ گل کر دتی پر مینوں ایہہ جاپیا جیویں کسے ہُن میرے کولوں میری رُوح کھس لئی ہووے۔ کمرے وچ ہر پاسیوں ایہو آوازاں آ رہیاں سن۔

" کونج وچھڑ گئی ڈاراں —— نی سیؤ
کُونج وچھڑ گئی —— "

تاں میرا ضمیر مینوں کہہ رہیا سی

"اوہ جھلیا! اوہ مُٹیار جھلی نہیں سی۔ اوہ تاں عورت دے پیار دی اک علامت سی۔ اک آواز سی۔ اک سدا رہن والی آواز ——— تینوں تاں اوس نے پیار نہیں کیتا توں اک مرد سیں۔ اک بے وفا مرد جیہڑا اجھوٹھے لارے لاندا اے۔ عورت نوں اک کھڈونا سمجھدا اے۔ تے پھیر اپنے لئی نویں دُنیا وسا لیندا اے۔ ایہہ اک عورت دی آواز سی تے مرد دی فطرت تے اک طنز ——— توں کیہہ سمجھیا سی اوہ تینوں پیار کردی اے۔ نہیں اوئے مورکھا۔ اوہ تاں مرد دی ہوس دے خلاف اک آواز سی پر اوس آواز وچ نفرت نہیں سی۔ پیار دی انتہا سی۔ خلوص دا عروج سی۔

میں ہُن جدوں کدی وی اوس ڈاک بنگلے دل جانداواں۔ مینوں اوہی بول "کونج وچھڑ گئی ڈاروں ———" پہاڑاں وچ رُلدے تاں گواچے ہوئے سنائی دیندے نیں تاں ڈاک بنگلے دے اوس کمرے دیاں کندھاں نال ٹکراں ماردے نیں۔ میں مہینے وچ اک اُدھ واری اوتھے ناں جاواں تے میری روح بے چین ہو جاندی اے۔ کوئی ایہو جیہی طاقت اے جیہڑی مینوں کھچ کے اوس پنڈ وَل لے جاندی اے اوس پنڈ دل جتھے اوہ مُٹیار مینوں ملی سی۔ میری دھون تے ہُن اوہ چھمک دا نیل نہیں رہیا پر مینوں دھون دے اوس حصے تے ہن وی اک درد جیہا محسوس ہوندا اے تاں اوتھوں وی اوہ آواز آوندی اے جیہڑی صرف میں ای سن سکداواں۔

——— کونج وچھڑ گئی ڈاروں نی سیؤ۔

روگ حیاتی دا

پھلاں نال جھورے ہوتے بوٹے ہاسیاں تاں خوشیاں نوں ونگار لیاون تے پھیر ای اوہ بہاراں اوندیاں نیں جنہاں وچ پر چھاویاں تے چانن دی تکن میٹھی دلاں دی دھڑکن بن جاندی اے۔ وگدیاں ندیاں دے پانی پیار دے گیت گاوندے گاوندے نیئں تھکدے۔ خواباں دیاں دلیاں دے مسافر ساڈی تہاڈی دھرتی دے وسنیکاں نوں ایس دکھاں ماری حیاتی توں دور لے ٹر دے نیں۔ بھولے بھالے ساڈے تہاڈے ورگے لوک اینہاں راہیاں دے پچھے لگ کے خواباں دیاں اینہاں ان دیکھیاں راہواں تے ٹرپیندے نیں تاں ٹردیاں ٹردیاں کھتوں دے کھتے جا پہنچدے نیں۔ راہواں دیاں مصیبتاں نوں جھاگدیاں جھاگدیاں اک ویلا اوہ وی آوندا اے۔ جدوں ہنیریاں وچ رل کے اپنا آپ وی گنوا بہندے نیں۔ اپنی ذات نوں وی بھل جاندے نیں۔ پچھے دا راہ تاں اوہناں لئی کوئی وی نیئں ہوندا اتے اگے ہنیریاں باجھوں کجھ وی ہتھیں نیئں آوندا اوہ خواباں دے مسافر دی اینہاں ہنیریاں وچ کھڑاپ جاندے نیں۔ اتے پھیر اوہ کلا پردیسی اینہاں راہواں تے اپنا سب کجھ گوا بہندا اے۔ اوس لئی نہ پچھے مڑن دا کوئی راہ ہوندا اے تاں ناں اگے جان دی کوئی سبیل۔

میں وی کِنا جھلّا ساں جے ایہو جیہے گھمن گھیریاں وچ پے کے اپنے آپ نوں وی وسار بیٹھا ساں پھُلاں نال جھُورے ہوتے بُوٹے سن اتے عمر ہن کھیڈن دی۔ راہواں ٹُلگیاں سن اتے میں ایس جگ وچ بالکل ای کلّا ساں۔ ایہہ بہاراں میرے لئی عذاب بن گئیاں سن اتے ایہہ راہواں میریاں پیراں لئی کنڈے۔ اِک ایہو جیہا ای خواباں دا مسافر مینوں گمراہ کر گیا سی۔ میں اپنے آپ نوں بھُل کے اتے اینہاں راہواں تے ٹُردا رہیا۔ میں ایہہ وی بھُل گیا ساں جے میں کون آں۔ میں اوس دا وی اتا پتا نہ پچھیا۔ کدی مینوں ایہہ جاپدا جیویں اسی دو نہیں اک آں۔ تاں کدی ایویں جیویں اوہ سوہنی ہووے تاں میں مہینوال۔ اوہ ہیر اے تاں میں رانجھا۔ اوہ شیریں اے تے میں فرہاد۔ اوہ صاحباں اے تاں میں مرزا۔ پر میں نہ کدی مقل ویکھے سن تاں ناں ایہہ جہاں دیاں چھلاں میرے راہ نوں ڈکن لئی اگانہہ ودھیاں سن مینوں کسے دیاں نیزیاں یا بندوقاں دا ڈر نہیں سی۔ کیوں جے اوس راہ اُتے اسی دونویں ای ساں۔ کوئی ویری وی نیڑے نہیں سی تاں ناں ای کوئی سجن آلے دوآلے سی۔

پیار دیاں اینہاں راہواں تے ٹُردیاں ٹُردیاں اسی بہت دور نکل گئے ساں ایس دُنیا دے سارے دُکھاں دے شہر اسی بہت پچھے چھڈ آئے ساں۔ اگے اکو تاں راہ سی جیہدے دونویں پاسے پھُلاں نال جھوُرے ہوتے بوٹے سن اتے اسی اگانہہ توں اگانہہ ٹُردے جاندے ساں۔ میرے سنگی مینوں ایہہ دسیا سی جے کجھ دُور جا کے ایہو جیہا شہر آوے گا۔ جتھے اسی اک نکا جیہا گھر وساواں گے۔ ایس دُنیا دا کوئی پرچھاواں وی اوتھے نہیں ہووے گا۔ کوئی دکھ اوتھے اُڈاری مار کے وی نہیں اپڑ سکدا اتے خوشیاں دی اوہ نکی جیہی دُنیا حیاتی دیاں ساریاں روگاں توں پاک ہووے گی۔ میں تاں میرا سجن اوس توں دنیا وچ کِنے ای خوش ہوواں گے۔

ایس لمبی واٹ تے ٹُردیاں ٹُردیاں رات پے گئی پر اسی دونویں اک دُوجے دے ہتھ وِچ ہتھ پا کے انہاں ہنیریاں وِچ وی اگانہہ ودھدے رہے جے سویر ہون تیکن اسی اوس شہر دے نیڑے تریڑے اپڑ جائیے ۔ انبراں تے کالی چادر سی نہ چَن دی چاننی سی تے ناں تاریاں دی لو۔

ہنیراں ساریاں پھُلاں نوں اپنی کالی بُکل وِچ لُکا لیا سی تے راہ وی نظر نئیں سی آوندی ۔ پر اسی دونویں پیار دے گیت گاوندے ٹُردے جاندے سَاں پر پھیر خبرے کیہہ ہویا۔ سانوں ایویں محسوس ہویا جیویں اسی خبرے کِنّیاں صدیاں توں ٹُردے آئے آں ۔ اتے اِک اِک اَنج دکھ رہیا سی پیر چھالو چھالے ہو گئے سن اتے اِک پیر جھکیا دی اوکھا ہو گیا سی ۔ اسی دونویں اوس راہ دے کنارے اِک دوجے دے گلے وِچ باہواں پا کے سوں گئے ۔ مینوں ایہہ یاد نئیں جے کِنّا کو چِر سُتے ہوواں گے ۔ پر جدوں میری اَکھ کھُلّی میرا سجن میرے کول نئیں سی ۔ میں کلّا ساں بالکل ای کلّا ۔ دِن چڑھ آیا سی ۔ راہ اوہ ای سی پر بُوٹیاں تے کوئی پھُل نئیں سَن ' بہاراں رُس گئیاں سَن تے راہواں سونیاں ہو گیاں سَن ۔ میں اوتھے ای کھلوتا ساں جتھوں ٹُریا ساں ۔ شہر میرے کول سی اوہ ای دکھاں دا شہر جس توں میں تے اوہ پردیسی دور جاونا چاہندے ساں ۔ اوہ سجن کون سی ۔ ایہہ میں ہُن سوچن لگ پیا پر مینوں انویں لگدا سی جیویں میں اِک خواب ویکھیا سی ۔ اِک ایہو جیہا خواب جیہڑا میری حیاتی دے ہاسیاں دی قبر بنڑیا سی تے میرے اُتے دکھاں دی نیندر کو ہور پا گیا سی ۔

ہُن میں کِسے نوں سجن سمجھ کے ہتھ نئیں ودھاندا تے ناں ای کدی کِسے پرچھاویں نوں راہ پچھیا اے ۔ ہُن لوڑ وی کیہہ اے ۔ خوشیاں بارے ایہہ گل میں چنگی طراں سمجھ لئی اے جے ایہہ ہوراں لئی نیں ۔ میرا انہاں خوشیاں نال کوئی وی رشتہ نئیں دکھاں بھرے شہر وِچ میں کلّا ای ساں اتے ایتھوں مینوں حیاتی دے دیہاڑے پُورے

کر کے کلیاں ای جانا پوّے گا۔ میرا ایہہ اکلاپا میری حیاتی دا روگ ای۔ بس ایہو ای میری حیاتی آکھ لوو

جھلّے لوکی جدوں بہاراں وچ راہ نوں چھڈ کے گُراہ ہون لگدے نیں تاں میری رُوح کنب جاندی اے۔ میں انہاں نوُں چیخ چیخ کے دسناں واں۔ سمجھاؤناں واں جے جھلیو اکلاپا ای تہاڈا وی مقدر اے۔ ایس دکھاں بھرے شہر نوں چھڈ کے تُسی کدھرے نہیں جا سکدے۔ کدھرے نہیں جا سکدے۔ اپنیاں اوہ خوشیاں ای سانبھ کے رکھو جیہڑیاں اجے تہاڈے کول نیں۔ گُراہ ہو کے تُسیں اوہ وی کھڑا دیو گے " لوکی مینوں جھلّا سمجھ کے آکھدے نیں:"

" اوئے مورکھا توں کیہہ جانیں پیار کیہہ ہوندا اے۔ کدی ایس راہ تے ٹُر کے ویکھیا ہوندی تے توُں سمجھیں جے حیاتی پیار دا ای ناں اے۔ پر میں انہاں نوں کیویں سمجھاواں جے اکلاپے دا ای دُوجا ناں حیاتی ای اتے دکھاں نوُں ای حیاتی دی آکھیا جاندا اے۔ کوئی کسے لئی نہیں مَردا۔ سجن جیہڑے بن دے نیں اوہ وی کلیاں چھڈ کے جان لئی۔

کھلرے وال تے کالے لیڑے

میں جد سٹیشن تے لتھا تے چوہدری حسین بخش مینوں لین لئی آیا ہویا سی۔ اوہدے نال دو نوکر وی سن جنہاں میرا سامان چک کے کار وچ رکھ دتا۔ تھوڑی دیر وچ اسی اوس پنڈ پہنچ گئے جتھے چوہدری حسین بخش رہندا سی۔ اوہدی نویں طرز دی کوٹھی سی۔ کوٹھی دے پورچ وچ کار جا کھلوتی تاں میرا سامان نوکراں لاہ کے مہمان خانے وچ رکھ دتا۔ مہمان خانہ کوٹھی دے اک پاسے وکھرا بنیا ہویا سی۔ چوہدری وی میرے نال مہمان خانے ول آیا۔ مہمان خانہ بڑا سجیا ہویا سی تاں ضرورت دی ہر چیز اوتھے موجود سی۔ بستر لگیا ہویا سی تاں دو چار کرسیاں نال پیٹیاں ہویاں سن۔ اسی کمرے وچ اُگے بیٹھے تاں چوہدری مینوں اوتھے چھڈ کے کوٹھی ول گیا۔ میں سارے دن دے سفر نال تھکیا ہویا ساں تاں رستے دی ریت تاں مٹی نال میرا حلیہ بدلیا ہویا سی میں غسل خانے وچ جا کے نہاتا تے کپڑے بدل لئے۔ کمرے وچ میرے لئی نوکراں کھانا لے آندا۔ کیہڑا تکلف سی جیہڑا چوہدری ہوراں ناں کیتا ہووے۔

کھانا کھا کے میں بیٹھا ای ساں جے چوہدری ہوری فیر مڑ کے آ گئے سن۔

"ڈاکٹر صاحب! تہانوں تکلیف تاں بڑی ہوئی ہونی اے۔ تساں بڑی مہربانی

کیتی اے جے اپنے سارے کم کاج چھڈ کے میرے لئی وقت کڈھیا نیں تاں تشریف لے آئے او !"

" نیئں چوہدری صاحب ! ایہہ تاں میرا فرض سی۔ میرا کم ای تسیں لوکاں دی خدمت کرنا اے۔ تکلیف دی کیہڑی گل اے۔ بچی دے بارے تساں خط وچ ایناں کو لکھیا سی جے اوہ بیمار اے۔ ایہہ تاں دسو جے اوس نوں بیماری کیہہ اے پھیر میں دیکھ لواں گا رب نے چاہیا تاں سب ٹھیک ہو جائے گا۔ ساڈا کم حیلا کرنا اے۔ شفا رب دے ہتھ اے۔"

" ڈاکٹر صاحب گل ایہہ وے جے میری بچی نوں جیہڑی مرض اے۔ اوہ کوئی جسم دا روگ نیئں بس ایویں سمجھ لوو۔ جیویں اوہدی روح نوں سیونک لگ گئی اے جیہڑی اوہنوں گالدی پئی اے۔ تہاڈیاں بڑیاں تعریفاں سنیاں سن جے تسی نفسیات دے ماہر او تاں ایہو جیہاں مرضاں دا علاج تسی کر سکدے او۔ ایسے لئی تہانوں کراچی توں ایتھے آن دی تکلیف دتی اے۔"

" پر ہویا کیہہ سی" میں پچھیا۔

" ڈاکٹر صاحب تہاڈے کولوں کیہہ لکاونا اے۔ کوئی پیو ایہو جیہی گل اپنے منہ نال آکھ تاں نیئں سکدا پر ......" چوہدری دیاں اکھاں وچ ہنجو آ گئے سن۔

" چوہدری جی گل کرو۔ گھبران دی کیہہ گل اے۔ گل پتہ لگ جائے تے رب خیر کرے گا۔ تہاڈی بچی ٹھیک ہو جائے گی۔"

" اوس نوں پیار ہو گیا سی " —— ایہہ آکھدیاں ہویاں چوہدری دیاں اکھاں نیویاں سن تاں چہرہ سرخ ہو گیا سی تاں انج جاپدا سی جیویں چوہدری نوں کسے شئے نے گلے توں پھڑ لیا ہووے۔ پر اوس گل کرنی شروع کر دتی۔

" ڈاکٹر صاحب ! گل اصل وچ ایہہ سی جے ساڈے خاندان تاں اوس منڈے دے

خاندان وچ قتل دا ویر سی۔ اوس داناں امجد سی۔ بی اے پاس کر کے اوہ پنڈ وچ آیا سی۔ ایہہ تاں میں نہیں جاندا جے شمو نال اوہدی واقفیت کدوں تاں کیویں ہوئی پر پنڈ دے لوکاں وچ گلاں ہون لگ پیاں سن۔ میں شمو توں جدوں کدی وی پچھیا اوہ صاف مکر گئی۔ ایہہ کہانیاں ہر بندے دی زبان تے سن پر مینوں شمو تے اعتماد سی تاں میں کسے دی گل تے وی غور نہیں ساں کردا۔ کیوں جے میں اوہناں نوں کدی وی اکٹھیاں نہیں سی ویکھیا۔ تاں نال ای شمو نوں گھروں باہر پھرن دی عادت سی

"اک دیہاڑے پنڈ وچ اک اوپری گل سنی سی۔ امجد اپنے آپ نوں پستول دی گولی مار کے خودکشی کر لئی سی۔ ایس گل وچ جیہڑی خاص گل سی اوہ ایہہ سی لوکاں کولوں مینوں ایہہ گل پتہ لگی سی جے امجد دے گھر دے سارے بندے باہر گئے ہوئے سن اتے شمو امجد نوں ملن گئی۔ اوہ کمرے وچ کٹھے بیٹھے سن۔ اتے گلاں کر رہے سن۔ اوس ویلے امجد دی بھین واپس مڑ آئی سی جیہڑی گوانڈھیاں دے گھر گئی ہوئی سی۔ اتے امجد دے کمرے ول گئی۔ اتے امجد تاں شمو نوں کٹھیاں بیٹھیاں ویکھ کے اوس دے کمرے توں باہر آ گئی سی۔ ایس توں بعد تھوڑا اکو چر لنگھیا ہووے گا۔ جے امجد دے گھر وچ گولیاں چلن دی آواز آئی۔ آن دوآلے دے لوکی دوڑ کے کمرے دے اندر گئے اتے امجد آخری ساہ لے رہیا سی اتے اوہدے سرہانے کول کاغذ دا اک ٹوٹا پیا ہویا سی جس تے ایہہ لکھیا ہویا سی۔

"اج میری بھین مینوں شمو نال بہہ کے گلاں کر دیاں ویکھیا اے۔ میں ایس لئی خودکشی کر رہیا واں جے ہن میرے وچ ایہہ حوصلہ نہیں جے اپنی بھین نال اکھ ملا سکاں۔"

ویکھن نوں تاں ایہہ نکی جیہی گل نظر آوندی اے پر جے سوچیے تاں اوس غیرتاں والے بھرا دے ذہن دا طوفان خبرے کیہہ سوچ کے وچھڑ گیا ہووے گا جے اوس

وچ اپنی بھین دے ساہنے آون دی ہمت نئیں سی رہی۔ اوہ ایہہ وی تے جاندا سی جے اوہنے شموں نال سچا پیار کیتا اے پر خبرے کیہہ سوچ کے اگلے جہان ٹُر گیا سی۔

جدوں ایہہ گل شموں سُنی تاں اوس تے جیویں بجلی ڈگ پئی ہووے۔ اوس دیاں اکھاں وچ ہنجو نئیں سن۔ اِک پتھر دی مورتی وانگوں اوہ چپ سی۔ کھانا پینا اوس نے چھڈ دتا سی اتے اوہنے اپنے کمرے وچ امجد دیاں تصویراں ٹنگیاں ہویاں سن تے خبرے اوہ پہلاں لُکا لُکا کے رکھدی سی۔ ہر شامے امجد دی قبر تے جا کے دیوا جگا آوندی سی تاں کسے نال گل نئیں سی کردی۔ اوہدیاں ہوٹھاں تے جیویں امجد دے مرن نال جندرے لگ گئے سن۔

دیہاڑے لنگھے، چھ مہینے تاں فیر کئی ورھے ای لنگھ گئے پر امجد دی یاد اوہدے دِل توں اک پل لئی وی دُور نئیں سی ہوندی۔ ہن امجد نوں مویاں چھ ورھے ہو گئے نیں پر شمو دا اوہی حال اے اوہدا نیڑا بس ہڈیاں دا اک پنجر رہ گیا اے تاں اوہ ساری دیہاڑ اوہدیاں تصویراں نوں ویکھدی رہندی تاں شام ویلاں کلم کلی اوہدی قبر تے جا کے گھنٹہ کو بہہ کے تاں فیر دیوا بال کے گھر مُڑ آوندی اے۔ ڈاکٹر صاحب جے اوہدی حالت ایہو رہی تاں میری شمو دا جینا مویاں ورگا اے تاں زیادہ جیون دی امید وی نئیں۔

"چوہدری صاحب، اوہدا ویاہ کدھرے کیوں نئیں کر دیندے۔ آپ ای جدوں گھر بار دیاں ذمہ داریاں سر تے پین گیاں تاں اوہدا دھیان امجد ولوں ہٹ جاوے گا۔ تاں جدوں اوہدے دو چار بال ہو جاون گے تاں اوہ جگدے ہوئے دیوے شمو دیاں انہاں ہنیریاں نوں دُور کر دین گے۔"

"ڈاکٹر صاحب ایہہ گل تاں اوہ سن ای نئیں سکدی۔ کئی سیانیاں ایہہ صلاح دِتی سی۔ پر جدوں وی کسے شموں نوں ایس گل بارے پچھیا، تاں اوس دا چہرہ لال سُوہا ہو گیا تاں اوہدیاں اکھاں وچوں جیویں اگ دے ہلبے نکلن لگ پیندے نیں۔ فیر اوہ دل تاں

کسے دا حوصلہ ای نئیں پیندا پر جے کوئی نہ کھلوے تاں دوجی واری ایہہ گل چھیڑ دیوے تا اوّل تاں اوہنوں ہتھ وچ جے کجھ ہووے جھلیاں وانگ اوس نوں مار دیندی اے تاں اپنے کمرے ول نس پیندی اے۔ کمرے وچ آ کے اوہ امجد دی تصویر نوں سینے نال لا کے رون لگ پیندی اے تاں کئی کئی دیہاڑے اوہدی حالت مجذوباں والی رہندی اے جے میں اوس نوں ایہہ گل آکھاں تاں اوس دا جواب ایہہ دیندی اے۔"

"بابلا! لوکاں دے آکھے لگ کے تہانوں کیہہ ہو گیا اے۔ تہانوں تاں ساری گل دا پتہ اے۔ کیوں مینوں اوس اگ وچ پان دی سوچدے او جیہڑی مینوں ساڑ کے سواہ کر چھڈے گی۔ ایہہ میں سُنی آں جے تُسی مینوں سکھی تاں وسدا رسدا ویکھنا چاہوندے او پر مینوں اگ وچہ تاں نہ سُٹو۔ جے کر سکدے او تاں میرے امجد نوں موڑ لیاؤ ــــــ میرے امجد نوں موڑ لیاؤ۔"

فیر کئی دیہاڑے ایکن اوہدی حالت مجذوباں ورگی رہندی اے تاں۔ جدوں دا امجد مویا اے۔ شموں کالے لیڑے ای پائے ہوئے نیں تاں اوس نے وال وی کدی نیئں سنوارے۔"

میں ڈوہنگیاں سوچاں وچ ڈُب گیا۔ کیوں جے ایہہ رُوح دا معاملہ سی۔ دِل دا معاملہ سی جیہدا علاج نفسیات دے ذریعے کرنا اِک اوکھا کم سی۔ پر فیر وی مایوس نئیں ساں۔ ایہہ ساریاں گلاں سُنن توں بعد میں چوہدری نوں کیہا جے میں شموں نوں ویکھے بناں کوئی فیصلہ نئیں کر سکدا۔ پر ایہہ ہدائیت کیتی جے شموں نُوں پتہ نہ لگے جے میں ڈاکٹر آں۔ کیوں جے مریض ایس طراں بہت محتاط ہو جاندا اے۔ میں چوہدری نوُں یقین دوایا جے رب نے چاہیا تے تہاڈی شمو چھیتی ٹھیک ہو جاوے گی۔ میرا تعارف شموناں ایویں کرانا جیویں۔ میں امجد دا دوست آں۔ پر چوہدری دسیا جے ایس ویلے تاں شمو امجد

دی قبر تے گئی ہوئی اے۔ سویرے ویکھ لیناں۔ میرے لئی ایہہ ہور وی چنگی گل سی۔ میں پینڈو وانگ وانگے کھپڑے کر کے کسے نوں وسے بناں اس قبرستان ول ٹُر پیا۔ قبرستان وچ گھُپ ہنیرا تاں نہیں سی پر شام دی سیاہی ودھ دی جا رہی سی۔ میں قبرستان دے وچ پھر دا رہیا تاں دور ول اک دیوا ویکھ کے اُسس پاسے گیا۔ اک قبر نال اک کُڑی چمٹ چمٹ کے رو رہی سی۔ میں سمجھ گیا جے ایہہ شمو اے۔ کیوں جے اوہدے وال کھلرے ہوئے سن تاں اوہنے کالے لیڑے وی پائے ہوئے سن۔ میں اک پاسے لُک کے کھلو گیا جے میں ویکھاں جے ایہہ ایتھے آ کے کیہہ کر دی اے۔ شموں قبر نال ہولی ہولی گلاں وی کر دی پئی سی جیہڑیاں سمجھ دی نہیں سن آ سکدیاں۔ پر اوہدیاں ہسکیاں دی آواز میرے کنیں پے رہی سی۔ میں شمو دا زرد چہرہ دیوے دی لو وچ ویکھ رہیا ساں۔ اوہدے اُتے" اک عجیب جیہا سکون وی سی۔ موت ورگا سکون جیہڑا بندے نوں ہر چیز توں بے نیاز کر دیندا اے۔ میں اک نظر اوہدے چہرے تے پائی ای سی جے دیوا بجھ گیا۔ تاں قبر دے آل دوآلے دھُواں پھیل گیا سی۔ دھُوئیں نے شموں نوں لپیٹ لیا تاں قبر دے نال اک جوان مُنڈا کھلوتا سی۔ جیہڑا میرے دل ودھیا۔ میرے ہوش جواب دے رہے سن۔ میں خوف نال پسینے وچ گھل گیا ساں تاں میرا پنڈا بالکل ای ٹھنڈا ہو گیا سی۔ اوہنے میرے کول آ کے آکھیا۔

"اوئے مورکھا۔ توں کیہہ جانیں پیار کیہہ ہوندا اے۔ تینوں کتاباں کیہہ دس سکدیاں نیں۔ جا کے اپنیاں فلسفے تاں نفسیات دیاں کتاباں نوں ریلی لا دے۔ جھلیا! پیار دی دنیا تے ہور ای دُنیا ہوندی اے۔ پیار نوں تہاڈے جیہے جیہڑے جھلے لوک مرض سمجھ کے اوس دا علاج لبھن ٹُر پیندے نیں۔ اُنہاں نوں کجھ وی نہیں لبھ سکدا۔ کجھ وی نہیں لبھ سکدا پیار کرن والیاں نوں تاں موت وی جُدا نہیں کر سکدی۔"

ایس توں بعد مینوں پتہ نہیں جے کیہہ ہویا سی۔ اتنا میں ویکھیا جے صبح دی سُرخی

وچوں ابھردے پاسوں سورج نکل رہیا سی تاں اوتھے اوس قبر تے دو تازہ پھل پئے سن جنہاں اُتے "تریل دے چھٹے" پئے ہوئے سن تاں قبر دے سرہانے اِک دیوا بلدا پیا سی جیہدا چانن سورج دے چانن توں وی زیادہ سی۔

میں چھیتی نال اُٹھیا تاں اپنے کمرے ول گیا۔ مینوں چاندیاں کسے ناں ویکھیا میرے کمرے دے باہر نوکر سُتے ہوئے سن تاں چوہدری اجے اپنی کوٹھی وچ سی۔ میں بستر تے لیٹ گیا۔ نو بجے دے قریب اک نوکر ناشتہ لے کے آیا۔ ناشتہ کر کے میں بیٹھا ای ساں جے چوہدری صاحب میرے کمرے وچ آ کے آکھن لگے۔ "چلو ڈاکٹر صاحب تہانوں شمو دے کمرے وچ لے چلیئے۔"

میں تاں شموں نوں چنگی طراں ویکھ لیا سی۔ اوہدی ہستی ہن میرے لئی اِک نویں شخصیت سی تاں۔ میں اوہنوں ویکھ کے صرف پوچھنا چاہندا ساں۔ اسی کمرے وچ گئے تاں شموں کندھ تے لگی ہوئی تصویر ول ویکھ رہی سی۔

ایہہ اوسے جوان دی تصویر سی جس نوں میں راتی قبر وچوں نکل کے اپنے کول کھلوتیاں ویکھیا سی۔ مینوں شمو دے پوتر پیار نوں ویکھ کے ایہہ حوصلہ نئیں سی رہیا جے میں کوئی گل کر سکاں۔ کمرے دیاں ساریاں دیواراں تصویراں نال بھریاں ہویاں سن ایہہ ہتھ دیاں بنیاں ہویاں سن تاں انہاں دی پجارن وچکار بیٹھی سی۔ ایہہ سمجھ نئیں سی پئی آؤندی جے ایہہ تصویراں اوس پجارن نوں پوج رہیاں نیں۔ یا پجارن تصویراں نوں۔ کیوں جے تصویراں وچ شموں بیٹھی سی تاں پوجن والا امجد نظر آ رہیا سی

لگر

جدوں دی کسے ساوی لگر نوں اگ وچ چیکریاں سننا واں مینوں کجھ ہو جاندا اے۔ خبرے کیوں میں اپنے آپ نوں ایویں سمجھن لگ پیندا واں جیویں اوہ ساوی لگر میں آپ ہونواں۔ اوہ لگر جیہڑی اِک ان دیکھے بوٹے توں لاہی گئی ہوندی اے۔ اتے جیہدا خون انگاریاں اُتے پے پے کے اوہناں نوں بجھان دا آہر لاندا اے پر انگارے ایویں اپنیاں پنڈیاں تے ہکن نئیں دیندے اتے اوہ ایس دوزخ نوں بلدیاں چھیڑ کے ٹھنڈیاں واواں کولوں راہ پچھدی پچھدی کسے ایہو جیہے باغ نوں لوڑن لگ پیندی اے جتھے ایہہ انگارے نہ ہوون۔ اج دی میں جدوں باغ دے بوٹیاں نوں پانی دے کے اپنے ڈیرے ول آرہیا ساں میں اِک لگر اگ وچ پے سیکے مار دی ویکھی۔ مینوں ڈر لگن لگ پیا سی گل اصل وچ ایہہ سی جے کجھ ورھیاں پہلے اک پوہ دی لمبی کالی رات مینوں یاد آگئی سی اوس راتی میں اپنے باغ دیاں بوٹیاں نوں پانی لاندا پیا ساں جے لگراں کڑکن دی واج میرے کنیں پئی۔

میں واج دے پچھے پچھے باغ دے پچھواڑے ول ٹرپیا اتے اوسے کوٹھے ول گیا گیا جتھے میں اوس دیہاڑے توں نو کو مہینے پہلاں گیا ساں۔ پر مینوں اوہ گل یاد نئیں سی

میں کوٹھے دے اندر گیا تاں مینوں ایویں جاپیا جیویں میریاں باہواں کسے بنھ چھڈیاں ہوون اتے میرے گلے نوں کوئی گھٹن دی کوشش کردا پیا ہووے۔ میریاں اکھاں کھلیاں سن۔ میں ایدھر اودھر ہر پاسے ویکھیا کہ ایہہ دشمناں نے مینوں مارن لئی کوئی پکھنڈ تے نئیں کھلاریا ہویا۔ ہور تاں اوتھے کوئی نئیں سی۔ میں کلا ساں۔ اوہ کوٹھا بالکل بدل گیا سی۔ اوہدے وچ اک تندور بھکدا پیا سی۔ مینوں ایویں لگیا۔ جیویں اوہدے وچ کوئی ساوی لگر دھخدی پئی ہووے۔ اوہ لگر خبرے کدوں دی دھخدی پئی سی۔ کیوں جے اوہدے دھوئیں دے نال کوٹھے دیاں کچیاں کندھاں تے کالک دیاں تہواں موٹیاں ہوندیاں رہیاں۔ پھیر اوہ تہواں پھٹن لگ پیاں۔ کوٹھے دے فرش تے اک ڈھیر جمن لگ پیا سی۔ اوس کوٹھے نوں اوس راتی میں ویکھیا تاں میں ڈر جیہا گیا ساں۔

میں تندور دے کول گیا تے اوس ساوی دھخدی ہوئی لگر نوں پھڑیا۔ مینوں اوہ لگر کسی بوٹے د ئی سی نظر آوندی۔ کیوں جے اوہدے وچوں سڑے ہوئے گوشت دی بو آوندی پئی سی۔ اوہ انگاریاں تے پئی پئی تڑک گئی سی۔ ہن میریاں ہتھاں وچوں اوس لمی لگر دے ٹوٹے ٹٹ ٹٹ کے ڈگ رہے سن۔ میں کیہہ دساں میرا کیہہ حال سی!!!

مینوں ایویں لگدا سی جیویں اوہ لگر میں آپ آں جیہڑی خبرے کنیاں سالاں توں ایہناں انگاریاں اُتے تڑکدی رہی ہووے۔ اوہ لگر اجے وی کجھ کجھ ساوی سی۔ اوہدے وچوں اجے وی پانی سِم سِم کے انگاریاں تے پیندا سی۔ پر فیر وی کندھاں ول ویکھ کے میں سوچدا ساں جے کئی ورھے ای لنگھ گئے ہون گے۔

میں ایہہ بھل گیا ساں جے ایتھے ہور وی کوئی ہو سکدا اے۔ اک آواز میں سنی تے مڑ کے ویکھیا۔

"خبرے ایہہ کون ایتھے سُٹ گیا اے ؟ کوئی ماں تے اینی ظالم نہیں ہو سکدی"
پر کہن والا کوئی نہیں سی۔ ہو سکدا اے ایہہ میری اپنی آواز ہووے۔ کوٹھے دے
چھت توں کالک میرے مونہڈے تے پئی۔ میں کالک جھاڑن لئی ہتھ ماریا تے میری
چِٹی لوئی تے اوس کالک دا داغ پے گیا۔ میرے ہتھ دی کالک نال کالے ہو گئے
سن۔ اتے میرے پیر وی زمین اُتے پئی ہوئی کالک دے ڈھیر نال کالے ہو گئے
سن۔

مینوں اوس پوہ دی کالی رات توں پہلاں وی اک رات یاد آ گئی۔ جدوں
پھگن دا مہینہ سی۔ بوٹیاں نوں بور لگ گیا سی۔ نوراں مینوں ایسے کوٹھے وچ
ملی سی۔ رات دے ویلے ای اودوں ایہہ کوٹھا کالا نہیں سی۔ اودوں میرے گلے
نوں کسے وی نہیں سی پھڑیا۔ میریاں باہنواں تے ایہہ رسیاں نہیں سن۔ ایتھے
ایہہ بھخدا ہویا تندور وی نہیں سی۔ مینوں ایہہ بھلیکھا سی جے ایہہ وی میرے باغ
دے دوجے بوٹیاں وانگ ہووے گی۔ خبرے میں ایویں سوچ کیوں سی۔ پر میں دیکھدا
ساں جے چوہدری دے باغ وچ ایہو جہے بنج بوٹے نیں۔ اوہناں تے ہر سال بور
لگدا اے تے اوہ جھاڑ چھڈ دا اے۔ بوٹے پہلوں توں وی سوہنے نظر آوندے نیں
پر ہویا ایہہ سی جے میں بوٹے نوں بھل ای گیا ساں۔ باغ مزارعیاں دے حوالے کر کے
میں شہر مڑ گیا ساں ـــــ تے اس زاتی ـــــ اوس پوہ دی لمبی کالی راتی مڑیا ساں
ہن میں آپ شرمندہ وی ساں تاں پشیمان وی۔

میں آپ ہن سڑ دا پیاں ساں۔ میریاں ہڈیاں میریاں اپنیاں ہتھاں وچوں ڈِگدیاں
پیاں سن۔ اس کوٹھے دی کالک میرے پنڈے ـــــ میریاں کپڑیاں تاں میریاں
ہتھاں پیراں تے لگ گئی ہوئی سی تے اوس تندور وچ انگارے بھخ رہے
سن۔

ہیں اوس لگر نوں پھیر انگاریاں تے رکھ دتا۔ ہن اوہدے وچوں کوئی بو نئیں سی پئی آوندی۔ ہن تاں جیویں میرے اپنے پنڈے نوں اگ لگی ہوئی سی تاں میرے اپنے پنڈے وچوں اوہ بو آرہی سی۔

اوس دیہاڑے توں میتھوں انہاں باغاں بوٹیاں تے ساریاں لگراں توں ڈر لگدا اے۔ جے پھر کدی میں باغاں وچ کسے بوٹے نوں بور لگیا ہویا ویکھ لواں تاں فیر اوہ کوٹھا میرے سامنے آجاندا اے تاں اوسے کوٹھے وچوں اوس ساوی لگر دے پرسیلے مارن تے چیکن دی آواز سنائی دیندی اے۔

کانگ

پنڈ دے وچ ڈھنڈورے دی آواز گجی تاں گلی گلی وچ پنڈ دا ڈھنڈورچی اپنے اک خاص انداز وچ چیکدا رہیا۔

"اپنا اپنا خصماناں کر لو دو لوکو! کانگ دا پانی آوندا پیا ئیں!"

اتے ادھے گھنٹے دے اندر اندر ایہہ آواز ہر زبان تے سی۔ پنڈ دے لوکی اپنا سامان چک کے اُچیاں تھاراں ول دوڑ دے پئے سن۔ کسے بسترا چکیا ہویا سی تاں کسے صندوق کسے نے ڈولا چکیا ہویا سی تاں کسے منجی۔ عجیب بھاجڑ پئی ہوئی سی۔ جھگیاں تھاواں تے جنہاں دے کوٹھے سن۔ اوہ تاں خاص طور تے اپنے گھر دا سارا سامان ڈھون دا اہل لا رہے سن۔ کیوں جے ایتھے ہر سال ای کانگ آوندی سی تاں انہاں کوٹھیاں وچ جے کجھ وی رہ گیا ہوندا سی کانگ دا پانی اوس نوں روڑھ لے جاندا سی۔ شام پے گئی تاں ہنیرا ودھدا جا رہیا سی۔ میں اپنے بنگلے دی چھت تے منجی ڈاھ کے تاں لماں پے گیا۔ اج میں کلا ساں۔ میری تینویں پکیاں ول گئی ہوئی سی۔ اوہ میرے کول گھٹ رہندی تاں پکیاں دے کول زیادہ رہندی سی۔ جد اوہ میرے گھر آوندی تاں اوہدا کم سوائے لڑن بھڑن دے ہور کجھ نئیں سی ہوندا۔

تینوں تاں لوکاں دے لئی سکھ ہوندی اے پر میرے لئی ہڑ اسیا پالے۔ ایسے لئی میں کدی اوہنوں پکیے گھر جان توں نئیں ڈکیا۔

ہنیرا بہتا ہو گیا تاں ہر شے جیویں ٹِک گئی ہوندی اے۔ پنڈ تے اک چُپ جئی سی۔ دُور کسے چھپڑ وچوں کِسے ڈڈو دی آواز کِسے کِسے ویلے آوندی تاں ایہہ چپ دی چادر لیراں لیراں ہو جاندی سی۔ رات دے دس وجے سن۔ تاں میں خبراں سنن لئی ریڈیو لایا۔ خبراں سن ای رہیا ساں جے پنڈ وچ رولا پے گیا۔

"پانی آگیا نیں، پانی آگیا نیں"

میں کوٹھے توں جھات مار کے تھلے ٹارچ نال ویکھیا تاں میرے بنگلے دے ویہڑے وچ تھوڑا تھوڑا پانی آ رہیا سی۔ کیوں جے میں بُوہے دے گیٹ بند کر کے تاں اوس اگے وڈا سارا اڈکا لایا ہویا سی۔ ہور بنگلے دے چوانہہ پاسے پکی سیمنٹ دی کندھ سی

"اوئے گامیاں ویڑے وچ پانی آگیا اے۔ ذرا ویکھ کیہڑے پاسوں آوندا پیا اے"

میں اپنے مسلّی نوں آواز دتی۔

گاماں چرس دا اِک سوٹا لاکے اِک گُٹھ وچ لمبا پیا ہویا سی۔ اوہنوں میری گل اوس ویلے کدی وی چنگی نئیں سی لگی جدوں اوہ اپنی لہر وچ ہُندا سی۔ اوہنے بھیڑا جیہا منہ بنا کے جواب دتا۔

"ملک جی! ایہ لی پکی کندھ دے تھلیوں سِم کے آگیا ہونا اے۔ باقی تاں کوئی راہ نئیں۔"

"راہ دیا کجھ لگدیا! جا کے ویکھ تاں سہی۔ لماں پے کے ای بھونکنا پیا ایں۔"

"چلیا واں ملک جی!"

اوہ بیلچہ چُک کے گیٹ ول ٹُرپیا۔ کیوں جے اوس ویکھ لیا سی جے میرا ہتھ منجی دے تھلے پئی ہوئی جُتی ول ودھ رہیا سی۔ گاماں لالٹین اک ہتھ وچ چک کے تاں

موہنڈے تے کسّی رکھ کے تھلے گیٹ ول ٹر پیا۔ بند ٹٹ جاندا تاں ہور گل سی۔ باہر اینکو پانی آگیا سی جے بند دے اُتوں حویلی ول آرہیا سی۔ ہن ہو وی کجھ نئیں سی سکدا کیوں جے ہُن گل وس توں باہر سی۔ حویلی دے اندر چکڑ ای چکڑ سی۔ سکی مٹی ہوندی تاں بند اُچا کر کے بنھیا جا سکدا سی۔ ایہہ میں جاندا ساں جے میرے بنگلے دی عمارت ایہناں کانگاں نال ڈگن والی نئیں۔ کیوں جے بنگلہ بنوان لگیاں مینوں ایس گل دا علم سی جے ہر سال کانگ دا پانی ایتھے آوندا اے تاں نیہاں بڑیاں ڈوہنگیاں تاں پکیاں بھروایاں سن تاں بنگلہ دی زمین توں گھٹو گھٹ دس فٹ اُچّا سی۔ دس فٹاں تے ڈیم پروف پوایا سی تاں پوری روڑی کٹوائی سی۔ بنگلے دے برانڈے تیکن پندرہ پوہڑیاں سن تاں پانی اجے دوجی پوہڑی تیکن پہنچیا سی۔ مینوں اپنی کوئی فکر چنتا نئیں سی۔ ایس لئی میں چادر تان کے منجی تے لمبا پے گیا تاں مینوں چھیتی نیندر آگئی سی۔

مینوں ایہہ یاد نئیں جے میں کِنّا کو چِر سُتا رہیا ساں پر ابھڑ واہیاں میری اکھ کھُل گئی۔ نال والی جھگی دھڑام نال ڈگ پئی سی۔ ایہہ موچیاں دا گھر سی۔ غریب موچی حسینوں، اوہدے دو نِکّے "بتر" تاں اِک ٹبری —— ایہہ اک وسدا رسدا گھر سی۔ حسینوں دی ٹبری سوہنی وی رج کے سی تاں اوہدی جوانی دی جوبنا تے سی پر دوجے پاسے حسینوں اینا کو جھا سی جنّا کوئی جھوٹ مارے۔ موٹے موٹے ہوٹھ کالا رنگ تاں بے ڈھنگے انگ۔ خبرے کیویں شیداں اوہدے نال گزارا کر رہی سی۔ کدی کدی میں اوہدے گھر ول ویکھدا تاں رب دے ایہہ رنگ ویکھ کے دِل وِچ سوچدا جے ربّا میرے کول دولت دی وی تھوڑ نئیں۔ عزت دی سارا پنڈ گردا اے پر مینوں گھر دا چین پھیر دی نئیں۔ تاں ایس کالے تاں کوجھے حسینوں نوں ویکھو جیہدی ٹبری اوہدے گن گاوندی گاوندی تھکدی نئیں۔ رب دی ہر

کسے نوں کوئی ناں کوئی روگ تاں ضرور لادیندا اے۔

اج ایہہ وسدا رسدا گھر کانگ روڑھ کے لے گئی سی۔ مینوں ناں تے حسینوں نال کوئی ہمدردی سی تاں ناں ای اوس دے گھر دے رڑھ جان دا دکھ۔ پر شیداں دا فکر ضرور سی۔ کیوں جے میرے دل وچ شیداں لئی پیار تاں نہیں خیال ضرور سی۔ پر میں کدی شیداں نال گل وی نہیں سی کیتی۔ کیوں جے حسینوں دے پربھ میرے شریک سن۔ میرا موچی رمضو سی جیہڑا آپ تے چنگا گبھرو سی پر اوہدی ٹبری رج کے کوجھی تاں بدزبان سی۔ گالیاں تاں اوہنوں ایہنیاں یاد سن جے پورا پنڈ اوس توں پناہ منگدا سی۔ اتے رمضو لئی تاں اوہنے گالیاں چن چن کے رکھیاں ہویاں سن جیہڑیاں اوہ گھٹ تے پنڈ بہتا سن داسی تاں پنڈ دے لوکی سن کے کناں نوں ہتھ لاوندے سن۔

اک گلوں میں حیران ساں جے کوٹھا ڈھے گیا سی پر کوئی آواز نہیں سی آوندی ناں روں چیکن دی تاں ناں ای کسے قسم دی بھاجڑ دی۔ فیر دھڑام دی آواز دوروں آئی۔ کسے ہور دا کوٹھا ڈھے گیا سی۔

"اوئے گامیاں حقہ بھخا کے لیا۔" میں مستی نوں آواز دتی

"چنگا ملک جی! آیا" تاں مستی کجھ چر وچ حقہ بھخا کے لے آیا تاں میری منجی دے کول زمین تے حقہ پھڑ کے بہہ گیا۔

"ملک جی۔ ایس ورھے کجھ وڈی کانگ اے۔ پنڈ دے اٹھ۔ دس کوٹھے ڈگ گئے نیں۔ حسینوں دا کوٹھا وی ڈھے گیا اے۔ حسینوں آپ تاں پربھاں دی اک وگار لے کے نال دے پنڈ گیا ہویا اے تاں شیداں وچاری اپنے بچے لے کے تھلے براندے وچ پئی ہوئی اے"

"ہور کوئی تھاں نہیں سی اوس لئی؟ میں گج کے کیہا تاں گاماں چپ ہو گیا۔

"وچاری گلّ سی کہتے جاندی۔ میں آپ ای اوہنوں کیہا سی جے آجاتاں اوہ ڈر دی ڈردی آگئی سی" اخیر گامے نے جواب دِتّا۔

"میرے کولوں تاں پچھ لینا سی۔"

"ملک جی! غلطی ہوگئی اے، فیر ایہہ غلطی نئیں ہووے گی۔" گاماں میِنوں چنگی طراں جاندا سی۔ ایہہ گل ہمیشہ اوس دے کم آوندی سی۔ کیوں جے میرے ولوں غلطی دی معافی فوراً مل جاندی سی۔ ایہہ میری کمزوری آکھ لو، یا کجھ ہور پر جدوں کوئی کمّی معافی منگ لوے تاں غلطی من لوے میں اوس نوں کدی وی کجھ نئیں ساں کہندا۔ بس کے معاف کرچھڈدا ساں جے کوئی ہیرا پھیری لان دی کوشش کردا یا گل لکاندا، یا جھوٹ بولدا اوہدی شامت آجاندی سی۔ گاماں کمّی ای نئیں میرا یار وی سی اتے رازدان وی۔ اوہ میریاں ساریاں کمزوریاں جان دا سی۔

"اوئے کوئی روٹی پانی وی پچھیا ای؟" میں اپنے خاص انداز وچ پچھیا۔ جس دا مطلب اوہ چنگی طراں جاندا سی۔

"ملک جی پہلاں تاں نئیں پچھیا ہن اوس دی خاطر تہاڈی مرضی مطابق ہووے گی۔ کوئی چنتا نہ کرو۔ تہاڈے حکم دی لوڑ سی۔ تہاڈے پیو دادے دی خدمت میرے پیو دادے کیتی اے۔ تاں میری اولاد تہاڈی اولاد دی نوکر رہوے گی۔ اسی لوک تہاڈے بھلے کدی وی نئیں لاہ سکدے۔

گاموں کوٹھے توں تھلے لہہ گیا۔ میں ہن کجھ ہور سوچ رہیا ساں۔ میری ٹبری گھر نئیں سی۔ اوہ بہتا پنڈیاں ول ای رہندی سی اوہ جے کول وی ہوندی تاں میرا اوس نوں کوئی خیال نئیں سی۔ اج اپنے وڈے گھر وچ ہور کوئی نئیں سی۔ اک گاماں سی جیہڑا میری ہر گل جاندا سی تاں اک اوہ شیداں جیہڑی صرف میرے ناں نوں جاندی سی۔ میرے بارے اوہنوں بس اینا کو پتہ سی جے میں پنڈ دا بہت اُچا

زمیندار آں۔ ایہہ میرا خیال سی۔ ہو سکدا اے اوہنوں میرے بارے وچ ہور وی پتہ ہووے پر میں نئیں سال جان دا کیوں، جے اوہ شریکاں دے کمی سن۔

ادھ گھنٹہ ہور لنگھ گیا۔ ہن رات دے ساڑھے بارہ وج رہئے سن۔ میں تھلے لتھا۔ شیداں نوں گاماں روٹی کھوار ہیا سی۔ روٹی رات دی سی تاں نال اچار

"گامیاں ایہہ روٹی دتی او۔ ہور کجھ نئیں سی۔"

"ملک جی باورچی خانے نوں جندرا لگا ہویا اے۔ سردار اجندرا لا کے ٹُر گیا اے۔"

"جندرا بھج نئیں سی سکدا۔ ایہہ وچاری کیہہ کھاوے گی۔ سُکی روٹی تاں اوہ وی اُدھی۔ ساڈے نال رہ رہ کے وی توں مسلیّ دا مسلّی ای رہیا ایں ناں۔ ناں کوئی عقل آئی اے تاں ناں ہوش۔ دفعہ ہو تاں تالا بھن کے روٹیاں کڈھ لیا۔"

او ٹرپیا۔

"اوئے گامیاں گل سُن!"

اوہ مڑیا

"اوئے توں شیداں نوں منجی وی نئیں دتی وچاری تھلے پئی ہوئی اے"

"ہن ای لیاناں واں ملک جی!"

میں شیداں دے کول کھلوتا ساں۔ اوہ حسن جیہڑا لیٹریاں وچ سی تاں جیہڑی قدر جیہوں جیہا غریب نئیں سی کر سکدا۔ شیداں اینہاں مہربانیاں تے حیران وی سی تے شکر گذار وی۔

"ملک جی! تہانوں تکلیف کرن دی کیہہ لوڑ اے۔ اسی غریب لوک تاں اوکھا سوکھا وقت ٹپان جوگے ہوندے آں۔"

"نئیں شیداں توں ساڈے گھر وچ اَج پروہنی بن کے آئی ایں۔ لوکی ایہہ

ناں آکھن جے ملکاں دے گھروں سُکی روٹی تے اچار ملیا سی"۔

"روٹی لے آندی اے ملک جی تاں اندر دے کمرے وچ شیداں لئی منجی وچھا کے پکھا وی چلا دِتا اے۔" گامے آندیاں ای کیہا۔

"اندر آجا شیداں" اتے شیداں گل دا جواب دِتّے بغیر چُپ چاپ کمرے وچ آ گئی۔ گامے باورچی خانے وچوں پلاؤ۔ روٹی۔ بُھنیا ہویا ککڑ۔ فیرنی تاں ہور کجھ پھل جے کجھ اوہنوں لبھیا۔ اوہ تھالیاں وچ پا کے اِک مجّے وچ رکھ کے لے آیا سی۔ کمرے وچ ٹیوب بل رہی سی تاں شیداں دا حسن اوس روشنی وچ ہور وی نکھر آیا سی۔ اوہ روٹی کھان لگ پئی تاں میں پھیر اُتے" کوٹھے تے جا کے شراب دی بوتل کھول لئی تاں نشے وچ آکے اپنے آپ نوں بھل گیا ساں۔ اپنی ذات مینوں یاد نہ رہی تاں ناں ای کانگ دا پانی اتے ناں ای اوس تیویں دا خیال دِل وچ رہیا۔ جیہڑی مینوں چھڈ کے پیکیاں ول ٹر گئی سی اتے جیہڑی کول ہوندیاں ہویاں وی میرا خیال نہیں سی رکھدی۔ اَج دی رات تاں شیداں لئی سی۔ مینوں ایہہ یاد نہیں جے کِس ویلے میں تھلے آیاں ساں۔ تاں کیہہ گلاں فیر ہویاں سن۔ ہور کجھ دی چیتا نہیں۔ بس اینا کو یاد اے جے شیداں نوں اوہدا کوجھا خاوند بھُل گیا سی تاں مینوں اپنی تیویں۔ دو جوان دل اکٹھے دھڑک رہے سن تاں باہر کانگ دا پانی چھلّاں مار رہیا سی۔ باہر کوٹھے ڈگ رہے سن تے دھڑام دھڑام دیاں آوازاں آرہیاں سن۔ پر کمرے دے اندر اِک سکون سی۔ اِک ایہو جیہا سکون جیہڑا میں مدتاں توں لبھدا رہیا ساں۔ شراب دی خالی بوتل میرے کول پئی سی تاں شیداں ستی پئی سی۔ میں کھڑکی کھول کے ویکھیا تاں دن چڑھ آیا سی۔ باہر پانی ای پانی سی۔ آل دوآلے کِسے دے مکان دی کندھ ڈِگ پئی سی تاں۔ کِسے دی چھت کدھرے کوئی رُکھ ڈگ پیا سی تاں کدھرے کِسے بوٹے دا مُڈھ رُڑھدا جاندا سی۔ پنڈ

اک شکار وانگوں ششدر سی تاں پانی اک فاتح وانگوں پنڈ دیاں گلیاں وچ پھردا پیا سی۔

میں نہا دھو کے پھیر اوس کمرے وچ آیا تاں شیداں گم سم بیٹھی سی۔ اوہدے دونویں بال اوہدے کول بیٹھے ہوئے سن۔ مینوں ویکھ کے اوہنے اپنیاں نظراں نیویاں کر لیاں۔ میں وی اوس نال نظراں ملان توں جھجھک رہیا ساں۔ اوہدے چہرے تے گھبراہٹ نیئں سی۔ اک سکون سی۔ اُتے بُلھاں تے اِک مسکراہٹ سی۔

"ملک جی! تہاڈی بڑی مہربانی اے جے سانوں سر لکان لئی تھاں دِتی جے نیئں تاں ایہناں بلونگڑیاں نوں لے کے میں کتھے جاندی۔"

میں ہس پیا۔ اوہدی ایس گل دا مطلب میں وی جاندا ساں تاں اوہ وی سمجھدی سی۔

تن چار دیہاڑے کانگ دے پانی دا زور رہیا تاں حسینوں مُڑ نہ سکیا پنجویں دیہاڑے پیشی ویلے حسینوں آیا تاں شیداں نوں لے کے اپنے پرھاں ول ٹُر گیا۔ اوہ مینوں دُعاواں دے رہیا سی۔ پر میں آکھ رہیا ساں۔ "حسینوں اِک دوجے دے کم بندے نوں آؤناں ای چاہیدا اے۔"

تاں شیداں سر نیواں کر کے مسکرا رہی سی۔

شیداں ٹُر گئی سی تاں اوہدے باجھوں میرا وی دل نیئں سی لگدا۔ گھر دی رونق ہن ختم ہو گئی سی۔ دو تن مہینے ایویں ای لنگھ گئے۔ زمیناں نوں وتر آ گئے سن تاں کانگ دے پانی سک گئے سن پر حسینوں دا کوٹھا اجے ڈھٹھا ہویا سی۔ اِک دیہاڑے شام دے ویلے اپنے ویڑھے وچ بیٹھا مزارعاں نال حساب کتاب تاں فصلاں بیجن بارے گلاں کر رہیا ساں جے حسینوں اوتھے آ گیا تاں سلام کر کے

بھویں تے بہہ گیا۔

"حسینیا کیہہ گل اے؟ اَج ایتھے کیویں؟"

"ملک جی اک عرض کرنی اے۔"

"گل کر حسینو! کیہہ گل اے۔ ہو سکیا تاں ہر طراں تیری امداد کراں گے۔ کتے تیریاں پربھاں تینوں کڈھ تاں نیئں چھڈیا؟"

"نیئں ملک جی، اونہاں کیہہ چھڈنا سی۔ میں آپ ای اونہاں نوں جواب دے آیا واں۔ ہن میں چاہونا واں جے حیاتی دے باقی دیہاڑے تہاڈی خدمت کر کے گذار دیواں۔ رب نے چاہیا تاں تہاڈی خدمت وچ کوئی فرق نیئں آوے گا۔"

"پر حسینیا اپنے پہلے پربھ کیوں چھوڑ دتے نیں۔"

"ملک جی! کیہہ دساں تسی جاندے او۔ غریباں دی عزت اوہناں لئی ساریاں توں وڈی دولت ہوندی اے۔ اگلے دیہاڑے چوہدریاں دے اک نوکر شیداں نال پچھے سدھے مذاق کیتے تاں ہتھ پان دی کوشش کیتی تاں میں چوہدریاں نوں دسیا تاں وڈا چوہدری آکھن لگا جے حسینیا دو دیہاڑے ملکاں دے گھر رہ کے شیداں دیاں گلاں ای ہور ہوگدیاں نیں۔ اوس نے دی چھیڈ بنا دتی۔ ملک جی! ایہو جئے بے پتی تھاں تے رہنا چنگا نیں سی لگدا۔ ایس لئی میں آپ ای اوہ تھاں چھڈ کے تہاڈی خدمت لئی آ گیا واں۔"

میں حسینوں نوں کوٹھا اپنی حویلی وچ پوا دتا تاں تن کو سو روپیہ دی اُدھار دے دِتا۔ پہلا مستی میں کڈھ دِتا سی تاں حسینوں ہن میرے ای گن گاوندا سی۔ شیداں روز میرے گھر آوندی تاں کم کاج کر دی۔ میں وی خوش ساں تاں اوہ وی خوش ——

اک دیہاڑے شیداں توں میں پچھیا

"شیداں پہلے پربھ کیوں چھڈے سن ؟"

"ملک جی! صرف تہاڈے لئی۔ اوہ ساڈے پربھ رہندے تاں تہانوں کیویں مل سکدی ساں۔ ناں ای تہاڈے گھر اپنی کھُلی آ سکدی ساں ۔"

"تاں اوہ گل جیہڑی حسینوں پیا کردا سی ؟"

"اوہ سب جھُوٹ سی ۔ اوہ تاں اوہنوں جان چھڑان لئی میں اپنے کولوں جوڑی سی ۔" ایہہ آکھ کے اوہ ہس پئی۔

اپنی کھیتی

ویلا کسے دا متّر نہیں ہوندا اتے ناں ای بہاراں سدا رہندیاں نیں۔ اوہ پنڈ دا چوہدری سی۔ پرھیاں دے فیصلے اوسے دی ہاں نال ای مُکدے سَن۔ کسے دا کوئی جھیڑا دی ہوندا پہلاں لوکی اوہدے کول گل مکان لئی آوندے سَن۔ پر رب دی اکّو جہیے دیہاڑے کسے تے نہیں رہن دیندا۔ ایہو گل چوہدری امیر علی ناں ہوئی۔ پہلاں ہیرا بنیا تے پھیر میرد۔ میرو ناں تے چوہدری رہیا ناں زمیندار۔ اوس دے اپنے دھیاں پُتّر اوس نوں اپنے آپ تے بھار سمجھن لگ پئے سَن۔ بھُل اوہدی اپنی سی۔ اوہ جیوندیاں جی اپنی ساری زمین پُتّراں دے نال لوا بیٹھا سی۔ جے اوہدے مرن توں بعد اوہدی زمین اوہدیاں دھیاں نہ لے جاون۔ اوہدیاں دونویں دھیاں شریکاں دَل دیاہیاں ہویاں سَن پر زمین اوہنوں شریکاں ول ٹرجانی چنگی نہیں سی لگی۔ پیو داد دے ویلے توں ایہہ زمین پُتّراں دی سی اتے پُتّر ای اوہدے خیال وچ حقدار سن

اوہدے اک بھرائی کدھرے بیٹھیاں ہویاں ایہہ گل آکھی سی جے جدوں اوہدا سوہرا مر گیا۔ اتے اوسدی زمین دیاں وارثاں وچ اوس دا حصّہ دی ہووے گا۔ ایہہ گل جد چوہدری امیر علی سُنی تاں اوس دیاں نیندراں اُڈ گیاں سن جے دو جے دیہاڑے

اِی اوہنے اپنی ساری زمین پُتراں دے ناں لوا دتی ۔

اوہدے دو پُتر سن ۔ اک تاں کنوارا سی تے دوجے دا ویاہ ہو گیا سی ۔ امیر علی دی نوںہہ نوں جدوں ایہہ پتہ لگیا جے زمین اوہدے گھر والے دے ناں لگ گئی اے تاں اوہنوں بڈھے چوہدری دا ذرا کو وی شرم لحاظ نہ رہیا ۔ اوہنے عزیزے کن بھرنے شروع کر دِتے تاں گل اوہ ای ہوندی اے جیہڑی رب چاہوندا اے ۔ پر ایہہ گھر والیاں دی ایہو جہی گل وچ وسیلہ ہمیش توں ای بن دیاں آیاں نیں ۔ گل وَدھ کے ایتھے تیکن پہنچ گئی جے عزیزے اپنے پیو نوں گھروں کڈھ دِتا ۔ گھروں نکل کے چوہدری امیر علی توں او امیرا بن گیا ۔ اتے جدوں اوہنے اک زمیندار دی زمین ادھ تے واہنی شروع کر دِتی تے لوکی اوہنوں میرو مزارعہ آکھن لگ پئے ۔

اوس دا دوجا پُتر اک پیر ہور وی اگانہہ ودھیا ۔ اوہنوں جدوں اٹھ دس مربعے زمین اکٹھی ہتھیں آ گئی تے اوہدیاں اڈاریاں ای ہور ہو گیاں سن ۔ کچا عقل سی تے نادان عمر ۔ اوس نے روپیہ تے زمین شراباں تے روڑھ دتی ۔ اتے اک دیہاڑا ایہو جیہا وی آیا ۔ جدوں اوہ بالکل ہی پھانگ ہو گیا سی ۔

کہندے نیں آندراں دی سانجھ کدی نئیں مُکدی ۔ پیو نیں پھیر وی پُتر نوں گلمے نال لایا ۔ ہن دونویں پیو پُتر مزارعے سَن ۔ دوجیاں دیاں زمیناں وچ اپنا پسینہ گنھ کے جیہڑی مِسّی سُکی مل جاندی کھا کے حیاتی دے دیہاڑے پورے کرن لگ پئے

عزیزے دی ٹبری کسے اُچے گھر دی نئیں سی ۔ پر ہُن اوہ پنڈ دی چوہدرانی بن گئی پر کہندے نیں لہو لہو ہوندا اے تے پانی پانی ۔ عزیزا ایہہ ویاہ اپنے پیو دی مرضی ناں تاں نئیں سی کیتا ۔ پنڈ دا چوہدری کیویں اپنے پُتر نوں کمہاراں دے گھر ویاہ دیندا ۔ کجھ چر تے پیو نیں عزیزے نوں اپنے متھے ناں لایا ۔ پر کدوں تیکن ؟ اوس ویلے عزیزے دی ماں جیوندی سی ۔ اوہدی ماں ای عزیزے تاں اوہدی ٹبری نوں گھرے آئی ۔ پر ایس توں پہلاں

جے چوہدرانی برکت بی بی، برکتے بندی، رب نے اوس نوں سانبھ لیا سی۔ اتے سرداراں ہُن چوہدرانی سردار بی بی بن گئی سی۔

نذیر تاں امیر دو نویں پرائی زمین واہندے رہے اتے حویلیاں کوٹھے اوس کمہاری دے بن گئے جیہڑی اَج چوہدرانی اکھواندی سی۔ امیر وجدوں اپنیاں زمیناں کولوں لنگھدا جیہڑیاں ہن اوہدیاں نہیں سن۔ اتے اوہ اک ہوکا بھر کے چپ کر جاندا۔ اوس ناں تے غزیز تے کوئی گلا کیتا سی اتے ناں کوئی شکوہ۔ اوہ ہُن راجیاں دا مزارعہ سی تاں اوس نوں ہن مزارعہ بن کے رہن دی جاچ وی آ گئی سی۔

میرو کدی کدی اپنے کیتے تے پشیمان وی ہوندا سی پر اوس دے وس وچ ہن کجھ وی نہیں سی۔ غزیز تاں شریکاں کولوں وی اک ہتھ اُتے ای سی۔ اوہدا پیو جدوں راہ توں لنگھدیاں مِل وی جاندا تاں اوہ منہ پراہنہ کر کے ایویں کولوں لنگھدا جیویں اوہ اوس دا سر کپ ویر ہووے۔ میرو بھیڑا ای کر بیٹھا سی جے اوہنے اپنے ہتھ کپ کے پُتر دے حوالے کر دتے سن۔

غزیز دا اِکو پتر سی جیہڑا ہن جوان سی۔ ایہہ گبھرو نہ تے پیو دی من دا سی۔ ماں دی تے گل ای چھڈ دیو۔ سردار بی بی نوں اوہ لوکاں وچ گالیاں کڈھدا۔ کمہاری ہون دے میہنے دیندا تے کدی کدی۔ کٹن وی لگ پیندا۔ اوہدا ناں تے حیدر سی پر لوکی اوہنوں نِکا چوہدری آکھدے سن۔ میرو جدوں اپنے پوترے نوں ویکھدا اوہدے جی وچ آوندی جے اوہنوں گلے ناں لا لوے۔ پر اوہدے ہوٹھاں تے اکو چپ سی۔ اکِ ایہو جیہی چپ جیہدے پچھے اوہدیاں چھپیاں ہویاں تاہنگاں دیاں لاشاں سن۔

اک دیہاڑے حیدر پرھیا وچ بیٹھا سی تے پرھیاں کولوں بڈھا میرو کھنگدا ہویا لنگھیا۔ پرھیا نوں ویکھ کے اوہنے اپنیاں نظراں ہیٹھاں سُٹ لیاں تے اگانہہ ٹُر پیا۔

اِک جوان پرھیا وچ بیٹھا سی۔ جس حیدر نوں اوتھے نیئں سی ویکھیا۔ ہولی جئی کیہا "رب دے رنگ ویکھو! چوہدری عزیز اپنے پیو نال کیہ کیتا اے۔ ایہو جیہے پُتر" تاں ای ہون تاں چنگا اے۔ پیو پراں زمیناں واہندا اے تے پُتر اوہدی زمین دا اوہدیاں جیوندیاں جی وارث بنیا بیٹھا ای۔ دُوجا سی جینہے عیش وچ زمین روڑھ دتی۔ سچی پچھو تاں خاندان ای مُک گیا اے۔ پیو دادے نال ای خاندان ٹُردا اے جدوں پیو دی پچھان نہ ہووے تاں پُتر اوس خاندان دی نسل دے وارث تاں نیئں ہوندے اوس عزت دا ترلا اوہناں دا نئیں ہوندا۔"

حیدر نظر چک کے ویکھیا تاں اِک شریک اوہدے کولوں بول پیا۔ "حیدر! تیرے پیو دی گل سچی ہوندی اے۔ توں اپنے دادے نوں پچھاتا نہیں۔ جیہڑا کوئوں لنگھیا اے

حیدر اپنے دادے نوں پچھاندا تے سی پر پچھاندیاں ہویاں وی اوہنے کدی خیال نیئں سی کیتا۔ اج اوہنے سوچیا جے ایہہ گل تاں ایہہ میہنا اج شریکاں دی زبان تے آگیا اے۔ اوہ اج اکڑ کے ٹُرن تے سر چک جوگا نیئں رہیا۔

ٹھیک ای کہندے نیں جے پرھیا وچ پانیڈ وچ اوہدی ای عزت ہوندی اے جیہدا خاندان اُچا ہووے۔ خاندان تاں پیو دادے نال ہوندا اے۔ جس اپنے پیو دادے نوں گھروں کڈھ دِتا ہووے۔ تاں اوس دی پچھان نہ کرے۔ اوس نوں تاں چوہدری اکھوان دا حق وی نیئں۔ اوہدا کوئی خاندان نیئں۔ اوہدی کوئی عزت نیئں زمیناں نال عزت نیئں ہوندی۔ عزت خاندان دے نال اتے خاندان پیو دادے نال وڈا ہوندا اے۔

اوہ چپ کر کے پرھیا وچوں اُٹھیا تے گھر ول ٹُر پیا۔ اج اوہ ڈوہنگیاں سوچاں وچ ڈُبیا ہویا سی۔ عزیز ویڑھے وچ حقہ پی رہیا سی۔

"ابا اج تیرے نال اِک گل کرنی اے۔"

"کیہہ گل اے پُتر"

"گل ایہہ وے جے دادے نوں گھر لے آئیے"

"ایہہ کیہہ پیا آکھدا ایں"

"شریکاں دیاں گلاں نیئں میں سن سکدا"

"پُتر بھلا تاں نیئں ہو گیا۔ میرو سانوں آپ ای چھڈ کے ٹر گیا سی۔ میں کہنی واری اوہنوں آکھیا وی پر بڈھاپون نال اوہدا دماغ وی چل گیا سی۔ اوہ نیئں آوے گا اوہ آکھے نہ لگے تاں اسی کیہہ کریئے۔"

"چنگا ابا! اک وار ہور سہی۔ میں آپ جا کے بابے نوں منا لیاوندا واں بھائیاں نوں اوہدے پیریں ہتھ لاونے پے جان"۔ اینا آکھ کے حیدر گھروں باہر نکل گیا۔ عزیز پچھوں آواز دِتی۔

"پُتر گل تے سُن۔ اوہ نیئں آوے گا۔"

پر حیدر ہن کوئی گل سنن لئی تیار نیئں سی۔ اوہ میرو نوں لبھن لئی ٹر پیا تاں اوہدے ڈیرے ول گیا جتھے نذیرو بیٹھا دان وٹ رہیا سی۔

"چاچا!" حیدر نے آواز دتی

"کیہہ گل اے چوہدری"

"بابا کتھے اے"

"ڈنگراں لئی پٹھے وڈھن گیا ہویا اے"

"کیہڑے پاسے"

"پرانے کھوہ ول پر گل کیہہ اے"۔

حیدر کوئی جواب نہ دتا تے اگانہہ ٹر پیا۔ پرانے کھوہ کول جا کے اوس نے آواز دِتی پر کوئی جواب نہ آیا۔ اوہ اگانہہ ودھیا تے اِک بنے کول میرو ڈگیا پیا سی۔

اوہدیاں اکھاں کھُلیاں سن تے اوہناں کھیتیاں ول اوہدا منہ سی جیہڑیاں اوہدیاں اپنیاں کھیتیاں سن تے اوہنے اپنے پُتراں دے ناں لواچھڈیاں سن۔ اپنیاں کھیتیاں ہوندیاں ہویاں وی اوہ پرائیاں زمیناں دا ہندا رہیا۔ پر مُنہ وچوں اک گل نہ آکھی۔ پر اوہ اج اپنیاں کھیتیاں دے بنے تے سر رکھ کے ہمیش لئی سوں گیا سی۔ تاں کھلیاں اکھیاں نال اوہ کنک دے سٹیاں ول ویکھ رہیا سی۔

خبرے اوہ اج کیہہ سوچ رہیا سی۔ پر اوہ بہت کجھ دسدیاں تے بولدیاں اکھاں حیدر نے بند کر دتیاں تے بابے دی میت چُک کے گھر ول ٹُر پیا۔

ایہہ کوئی غیر تے نئیں

میں جدوں لاہور جیہے شہر وچ نوکر ہو گیا ساں اتے پہلی واری اپنی نوکری دے کاغذ تے کجھ تھوڑا بہتا سامان لے کے لاہور اپنے اک سجن کول جا ڈیرہ لایا۔ مینوں سب توں پہلاں مکان لبھن لئی شہر دا کونہ کونہ ڈھونڈنا پیا۔ مکان کیہہ لبھنا سی۔ اک بیٹھک دا کمرہ تے نال غسل خانہ وغیرہ ایہو کجھ چاہیدا سی۔ میں تے میرا اوہ دوست جس کول میں ٹھہریا ساں۔ اک اک محلے ول گئے۔ کئی تھاواں تے پہلے پچھیا جاندا اکلے رہو گے یا کہ بال بچے نال۔ جدوں اسیں ایہہ دسدے جے کلیاں رہنا اے تے اکو جواب ہوندا جے محلیاں وچ چھڑیاں لئی کوئی مکان نئیں مل سکدا۔ اینا نواب میں وی نئیں ساں جے کلیاں رہن لئی ڈیڑھ دو سو دا مکان کرائے تے لے سکدا پھیر کرائے دیاں مکاناں لئی واقفیت دا ہونا۔ اپنی شرافت دا ثبوت دینا بڑا ای اوکھا کم سی۔ کیوں جے لوکی چھڑے بندے نوں شریف نئیں سمجھدے۔ خبرے کیوں؟

اک دیہاڑے اسی دونویں قصور پورے ول ٹرپئے اتے دکاناں توں تے لوکاں توں خالی مکان پچھدے رہے۔ دو گھنٹے ایویں ہی لنگھ گئے۔ اک دکاندار جس دا ہوٹل صرف چاء دا سی۔ ہوٹل کیہہ سی بس کھوکھا جیہا سی۔ سڑک دے نال دو ٹٹے

بھجے پنچ پئے سَن جنہاں تے دو تین بندے پیر کھلار کے بیٹھے سگریٹ پی رہے سَن۔ میرے سنگی ہمت کر کے ہوٹل والے نوں پچھیا جس نے بڑے غور نال مینوں وی ویکھیا تے میرے سنگی نوں وی۔

"تہانوں لوڑ اے یا اینہاں نوں؟" اوہنے پچھیا

"میں اپنے لئی چاہوناں واں" میں جواب دتا

"کلے رہو گے یا —— ؟" اوہنے میرے ول فیر تکیا تے سر توں پیر تیکن جائزہ لیا

"اجے تے کلا ای رہواں گا۔"

"بندے شریف معلوم ہوندے او" اوہنے اِک واری فیر مینوں سر توں پیر تیکن ایویں تکیا جیویں قصائی بکرے نوں ویکھ کے کہندا اے "چنگا پلیا ہویا اے۔"

میں کیہہ جواب دیندا۔ اوہنے فیر غور نال ویکھدیاں ہویاں آکھیا۔

"کم کیہہ کردے او"

دِل تے ایہو کرداسی جے مینوں نوکری لئی انٹرویو نئیں دینا۔ میں مکان لینا اے تے اوہ وی کرائے تے۔ کسے نے احسان نئیں کرنا۔ تے ناں ای مینوں رشتہ چاہیدا اے جے اپنی پرچول پئی ہوندی اے۔ پر مکان کرائے تے لیناوی کوئی اینا سوکھا نئیں سی۔ اوس دیاں سوالاں توں اینا کو سمجھ وچ آ گیا سی جے ایس کرماں والے دے ہتھ وچ کجھ نہ کجھ ضرور اے جس کر کے اینا پٹا خدا پیا اے۔

"بنک وچ نوکر آں" میں دل تے جبر کر کے دسیا

"کیہہ تنخواہ بِلدی اے"

میں فیر سوچیا جے اوہنوں میری تنخواہ دا کیہہ پچھن دا حق اے۔ پر میں ایویں ای دس دتا۔

"پنج سو روپے مہینہ تے چھیتی ہی ہور ودھ جاوے گی۔"

اینہاں سن کے جیویں اوہنوں من دی مراد مِل گئی ہووے جیویں میں اوس نوں اوہ وِنڈاون دا وعدہ کر لیا ہووے۔

"گلاں وچ میں بھُل ہی گیا ساں۔ بیٹھو بادشاہو! چاہ پیو۔ کول ای اک مکان دی بیٹھک خالی اے۔ چابی میں لے دیواں گا۔ تسی کوئی چنتا نہ کرو۔ رب دی سوہنہ بڑے خوش رہوگے!"

تے گلاساں وچ اوہ کالی سیاہ چاہ پاکے لے آیا۔ اوکھے سوکھے گھٹ بھر کے گلاس مکا دِتا تے اوہ سانوں اک گلی ول لے ٹریا جیہدے وچ ہنیرا ای ہنیرا سی۔ کافی چر ٹردے رہے۔ اخیر اک نکر وچ اِک مکان کول کھلو گئے۔ اوہ مکان ای ساری گلی وچ چنگا سی دو منزلاں سن ہیٹھلی منزل وچ اک کمرہ اوہنے کھلوا دِتا۔ اوہ کمرہ ویکھ کے طبیعت خوش ہو گئی۔ کمرے وچ پردے لگے ہوئے سن۔ دیواراں اُتے چونے دی بجائے گلابی پینٹ ہویا سی تے دروازیاں تے شیشے لگے ہوئے سن۔ اوہدے نال ای باتھ سی جیہدے وچ فلش دا انتظام وی سی۔ کرایہ پچھیا تے اینہاں سٹھ (۶۰) روپے دسیا میں سوچ رہیا ساں جے ڈیڑھ سو توں ایہہ کیہہ گھٹ ہووے گا۔ میں بہت ای خوش سآں۔ اک بڈھی مکان دی مالکہ سی جیہدا ناں مائی گاکو سی۔ مائی گاکو نوں سارا محلہ جان دا سی۔ میں نوں مکان دی بیٹھک وچ وڑدیاں ویکھ کے انڈھیاں گوانڈھیاں عجیب نظراں ناں مینوں ویکھیا۔ مینوں مکان پسند سی۔ دوجے دن بنک توں چھٹی لے کے گراں گیا تے پلنگ کرسیاں، میز تے لوڑ دا دوجا سامان چک لیاندا۔ کھانے دے بارے میں سوچ لیا سی جے بنک دے کول اک ہوٹل توں دونوں ویلے دا کھانا کھا لیا جاوے۔ اتے ناشتہ آپ ای تیار کر لین وچ کوئی حرج نئیں۔ کیوں جے میرے کول بجلی دی کیتلی سی جس وچ چاہ بنان لئی کوئی تردد نئیں سی کرنا پیندا! تے نال دو توش تے مکھن دی اک ٹکی۔ ایس لئی ناشتہ آپ تیار کرنا اوکھا نئیں سی۔

میرا کم ای ایہو جیہا سی جے گھروں سجرے ویلے نکلے تے راتی بارہ اِک وجے تک توں مُڑے۔ دن بھر دے تھکے ترٹے ہوئے بوہے بند کیتے کمرے دے تے پھیر اپنی وی ہوش نئیں سی رہندی۔ ہفتے وچ اِک دیہاڑ اچھٹی دا ہندا جیہڑا بارہ اِک بجے تک سوں کے لنگھا چھڈیا پھیر دو چار دوستاں نال پھر یا ٹُریا۔ رات نوں فلم ویکھی تے پھیر اوہ ای رات دے بارہ اِک وجے۔ ہور تے مینوں آل دوآلے دا کجھ پتہ نئیں سی پر دو چار دناں وچ ای مینوں ایہہ پتہ لگ گیا سی جے مائی کاکو آلے دوآلے بہت مشہور سی۔ محلے چھوڑ کے پورے علاقے وچ ساریاں دوستاں نوں میرا پتہ پچھیا او کھا نئیں سی بس مائی کاکو دا ناں لیندیاں ای میرے گھر دا پتہ لگ سکدا سی۔ میں سوچدا ساں جے لوکی ایس بڈھی توں کیوں اتنے واقف نیں۔ مائی کاکو مینوں مکان وچ آون توں دوجے ای دیہاڑے ملی سی۔ میں کمرہ ٹھیک کر رہیا ساں جے اوہ کمرے وچ آگئی۔

"کاکا! تھاں دل لگی او!"

"اماں جی! تہاڈی مہربانی اے بہت ای چنگی رہن لئی جگہ اے"۔

پُتر! سانوں پرایا ناں سمجھیں۔ کسے چیز دی لوڑ ہووے تے منگ لویں۔ ویکھ ناں! پردیس وچ لکھاں لوڑاں ہوندیاں نیں"۔

"اجے تے کسے شے دی لوڑ نئیں! لوڑ پوے گی تاں میں دس دیاں گا"۔

"کھان پین دا کیہہ کیتا ای۔ آپ پکاویں گا؟"

"نئیں اماں ہوٹل توں کھا لواں گا"۔

"پُتر ایہہ کیہہ گل ہوئی گھر جو روٹی پکدی اے توں وی کھا لیا کریں جے احسان نئیں لینا چاہوندا تے آٹے گھیو لئی پیسے دے چھڈیں۔ ہوٹلاں دی روٹی وی کوئی روٹی ہوندی اے"

"اماں جی اصل گل ایہہ وے جے نوکری ایہو جیہی اے جے صبح سویرے گھروں نکل

کے کم کاج وِچ رات دے بارہ اک وج جاندے نے۔ بنک وی دُور اے۔ ویل کویل نالی گھر آ کے روٹی کھاونا اوکھا ہووے گا۔ اوتھے ای جس ویلے واہندِ ہی کھالیا کراں گا۔"

"چنگا پُتّر جیویں تیری مرضی"۔

مائی کاکو تیجے دن پھیر آئی میں چاء بنا رہیا ساں۔

"اماں بیٹھو تہانوں چاء پلاواں"۔

"پُتّر کمرے دا کیہہ حال ہویا اے۔ مٹی دھوڑ ہویا اے۔ اِنج کیتا کر سویرے چابی دے جایا کر جے پچھے چھنڈ پھوک چھڈیا کراں"۔

"بہت اچھا اماں کمرے دیاں چابیاں دو نیں۔ اِک تسیں رکھ لوو جس ویلے صاف کرناں ہووے کھول لیا کرنا"۔

مائی کاکو روز کمرہ صاف کر دا کے ہر چیز ٹھکانے تے رکھ چھڈ دی۔ میں بہت خوش ساں نہ کوئی فکر سی نہ کوئی خیال۔ صبح سویرے میں چاء بنا کے ناشتہ کردا۔ پیالی پلیٹیاں اُنجے چھڈ دیندا۔ واپس آوندا تے ہر چیز صاف ہوندی تے بڑے چج ناں کمرہ سجیا ہوندا۔ ہر دُوجے تیجے دیہاڑے کوئی نہ کوئی کھان پین لئی مٹھا پلیٹ وِچ کج کے میری میز تے پیا ہوندا۔

دیہاڑے لنگھدے گئے۔ مائی کاکو میرا بہت خیال رکھدی سی۔ اودھے گھر وِچ کِنے جی سن مینوں کجھ پتہ نئیں سی۔ مہینہ اِک اِنج ای لنگھ گیا جے میں رات نوں کدی وی بارہ اِک وجے توں پہلاں نہ مڑیا۔ اِک دیہاڑے مینوں ہلکا ہلکا بخار ہو رہیا سی۔ میں چار بجے ای چھٹی لے کے گھر آ گیا ساں۔ اج پہلی واری گھر بیٹھاں تے مائی کاکو اوسے ویلے کمرے وِچ آئی۔

"کیوں پُتّر خیر تے ہے اج کجھ مونہہ جھایا ہویا ای"۔ اوس مینوں ایویں پچھیا جیویں سکیاں ماواں پچھدیاں نیں۔

"بس اماں جی! کجھ بخار ہو گیا اے۔ بنک وچوں چھٹی لے آیا واں"

"میں چاہ بنوا کے بھجواندی آں"

اوہ اُٹھ گئی تے اِک دو منٹاں بعد پھیر میرے کول آ کے بہہ گئی تے میرے متھے تے ہتھ رکھیا۔

"منڈیا! تیرا انڈا تے بخار نال تپدا پیا اے۔ بہتا کم ناں کیتا کر کدی آرام وی کر لیا کر۔ کیہو جیہی خصماں نوں کھانی نوکری اے کدی وی گھر بیٹھا نئیں تکیا"

"پیسے جے کمانے ہوئے اماں۔ کم کرناں ای پیندا اے" اِک گل توں مینوں حیرانی وی ہوئی جے اوس ناں تے میری تنخواہ پچھی تے نہ کم

"کتنے بھین بھرا او"

"کلا ای ماپیاں دا پتر اں"

اتے تھوڑی کو چر مگروں اندر والے بوہے تے کھڑک ہویا۔

"اندر آجا دھیے ایہہ کوئی غیر تے نئیں اپنے ای گھر دا بندا اے"

اتے اِک جوان کڑی بوہا کھول کے کمرے وچ آ گئی اتے سلام کر کے چاہ میز تے رکھی تے بنان لگ پئی۔ اوہ سوہنی وی سی تے شکلوں بھولی بھالی۔

"ایہہ میری دھی روبی اے۔ ناں تے ایس دا روبینہ اے پر سارے پیار نال روبی کہندے نیں" مائی کاکو دسیا

میں اوہدے ول تکیا تے اوس نظراں نیویاں کر لیاں۔

پھیر ایدھر اودھر دیاں گلاں ہوندیاں رہیاں۔ اوس دن توں بعد روبی کدی کدی میرے ہوندیاں چاہ لے کے یا کوئی ہور چیز جیہڑی اوہ خاص پکاندے۔ مینوں دین لئی آجاندی تے چپ چاپ واپس مڑ جاندی۔ میں وی زیادہ گل نئیں ساں کردا۔ پر اوہ مینوں چنگی لگن لگ پئی سی۔ اِک دن صبح میں ناشتہ تیار کر رہیا ساں جے روبی میرے

کمرے وچ آئی تے آکھن لگی۔

"سلیم صاحب! ناشتہ کل توں میں آپ دے جایا کراں گی۔ ساڈیاں ہونڈیاں تُسی تکلیف نہ کیتا کرو۔"

"نہیں رُوبی ایہہ کوئی اوکھا کم تے نہیں۔"

"مینوں چنگا نہیں لگدا جے تسی آپ ناشتہ بناؤ۔"

تے فیر روز ای صبح سویرے اوہ ناشتہ تیار کر کے میرے کمرے وچ لے آوندی۔ روز دیاں ایہناں ملاقاتاں وچ اِک ہور رنگ وی آ گیا سی۔ جیہڑا احساس اوہدوں ہویا جدوں سویرے دے انتظار وچ رات دیاں نیندراں اُڈ گیاں تے اوہ میریاں خیالاں تے چھا گئی۔ رُوبی ہن میرے نال خاصی بے تکلف ہو گئی سی۔ مائی کاکو دی اوس دے کلیاں آون تے نہیں سی بُرا مناوندی۔

پھیر کٹھے فلماں دے اتوار دے پروگرام بنن لگ پئے۔ میں رُوبی لئی نویں توں نویں تحفے لے کے آوندا تے اوہ بڑی خوش ہوندی۔ مینوں ہن ہور سب کجھ بُھل گیا سی۔ بنک وچ وی گواچیا گواچیا رہندا ساں۔ اساں اِک دوجے نال پیار نبھان دے وعدے کیتے۔ اتے میں ایتھوں تیکر سوچن لگ پیا جے ایس مٹیار توں وکھ حیاتی نہیں لنگھ سکے گی۔

تِن مہینے مینوں ایس مکان وچ آیاں ہو گئے سن۔ اِک اتوار نوں میں کدھرے نہیں ساں گیا تے شام ویلے کمرے وچ بیٹھا کجھ پڑھ رہیا ساں جے دو بندے جیہڑے شکلوں غنڈے لگدے سن۔ میرے کمرے وچ پچھے بنا ای وڑ آئے۔ مینوں بڑا وَٹ چڑھیا پر ایس توں پہلاں جے میں کجھ کہندا۔ اِک بولیا۔

"اوئے پہلوان! مائی کاکو دا ایہہ گھر اے۔"

"آہو!" میں رُکھا جیہا جواب دِتا۔

"چنگا تے اوس نوں ذرا بلا لیا" اوس ایس لہجے نال گل کیتی جے مینوں غصہ آ گیا۔ جیویں اوس مینوں مائی کاکو دا نوکر سمجھیا ہووے۔ دوہناں دے منہ وچوں شراب دی بو آ رہی سی۔ میں سوچیا جے ایہناں نال جھگڑن دا کیہہ فائدہ اے۔ ہو سکدا اے اوس نال کوئی واسطہ ہووے۔ میں باہر آ کے دروازے تے لگی ہوئی گھنٹی وجا کے کمرے وچ آ گیا۔ دونویں آپس وچ گلاں کر رہے سَن۔ پہلاں جس مینوں بلایا سی اوہ دوجے نوں کہہ رہیا سی

"مائی کاکو کول جیہڑا مال اے، ایہو جیہا گھٹ ویکھیا ہونا اے پہلوان۔ رات دے دو سو لوئے گی پر طبیعت خوش کر دیوے گی"۔ اوس ایہہ آکھدیاں ہویاں دوجے نوں اکھ ماری۔ اینے وچ مائی کاکو میرے کمرے وچ آ گئی اتے دونویں اوس دے نال اُتے ٹُر گئے۔ تھوڑی دیر بعد روبی اوہناں دے نال جا رہی سی جس نوں میں برقعے وچوں وی پچھان سکدا ساں۔

میں سوچاں وچ ڈبیا ہویا ساں جے مائی کاکو پھیر میرے کمرے وچ آئی تے آکھن لگی۔

"پتر اج توں جے کجھ ویکھیا اے کسے اگے گل نہ کریں۔ اج توں بعد تیرے کولوں اسی مکان دا کرایہ نئیں لواں گے۔ تینوں میں اپنا پتر سمجھاں گی۔ پر کوئی بندہ آوے تے سانوں اُتے دس دتا کریں تے جا یا نی پچھ کے عزت نال بٹھاویں۔"

میرے تے جیویں سکتہ طاری ہو گیا سی۔ میں کوئی جواب نہ دتا تے اگلے دن میں اوتھوں اپنا سامان چک کے اپنے اِدسے دوست دے گھر سُٹیا تے اک ہوٹل وچ کمرہ کرائے تے لے لیا تے پھیر مکان لبھن لئی محلے محلے پھرن لگ پیا اتے ہر محلے وچ لوکی ایہو پچھدے سن جے کلے رہو گے یا بال بچے نال۔

نذیراں

ایہہ اوہناں دیہاڑیاں دی گل اے جدوں میں کالجوں نکل کے نواں نواں نوکری وچ آیا ساں۔ تنخواہ چنگی سی تے خرچ کلّے بندے دا کیہہ ہو سکدا اے۔ ہور وی مینوں کوئی چِنتا نہیں سی۔ کوٹھی مینوں مِل والیاں دتی ہوئی سی۔ نوکری مِل دا سی تے کم وی تھوڑا۔ دو چار یار وی ایہو جیہے سن جیہڑے حیاتی دیاں رنگینیاں دے قصے سناندے سن پر میں شروع توں کہانیاں لکھدا ساں تے حیاتی نوں نیڑیوں ویکھ کے کہانی لِکھنا ای اصل کہانی ہوندی اے۔ اوہ کہانی وی کیہہ ہوئی جیہڑی دوجیاں دیاں کہانیاں پڑھ کے اِک خیالی دُنیا بنا لئی جاوے۔ اوہدے وچ کہانیاں دیاں کرداراں نے کیہہ دسناں ہوندا اے۔ اِک کردار ایہہ ساہ لیندی تے جیوندی جاگدی دنیا وچ ای رہ سکدا اے بند کمرے وچ تے اوہ گھُٹ گھُٹ کے مر ای سکدا اے حیاتی نہیں لنگھا سکدا۔ جیہڑا کردار حیاتی توں وکھ ہو وے۔ اوس نے کہانی کیہہ ٹورنی ہوئی۔

میں اِک ہور زاویے توں اوہناں نال ہسدا کھیڈدا جے جیہڑی رنگین زندگی دی ایہہ گل کردے نیں۔ اوس نوں نیڑے توں ویکھئے تاں اوس وچ ساہ لے کے کہانی لئی نویں کِردار بنائیے۔ اِک دیہاڑے میں سجاد ل کولوں اینج ای پچھن لگ پیا

جے اوہ اِس بارے کیہہ کجھ جاندا اے۔

" جھلیا! تینوں کہانیاں لکھن دی پئی رہندی اے۔ کدی حیاتی دیاں نعمتاں دی چکھ کے ویکھیاں نیں۔ تیرے کول پیسہ وی اے تے جوانی وی۔ ایہہ رنگ دی کیہہ دیہاڑے ویکھ لے۔ سچ آکھناں واں توں کہانیاں لکھناں بھل جائیں گا۔"

"سجادل! کیہے نال ملاتے سہی" میں اپنے آپ تے جبر کر کے آکھیا۔

" چنگا! اَج رات ای سہی۔ تیار رہویں۔ چھ ست بجے چلاں گے تے اوس نال ملاواں گے جے ساری حیاتی یاد کیا کریں گا۔ بس مُجھ لہہ جاوے گی ویکھدیاں ای اِک مت دلیواں۔ اوس ویلے نوں کہانیاں دے پلاٹ سوچدیاں ای ناں لنگھا دیویں۔ جوانی وچ سبھ کجھ ویکھ تے چکھ بڈھیاں ہو کے جے کجھ کرن جوگا ناں رہیا تاں بہہ کے کہانیاں لکھیں۔ کیوں جوانی نوں گالن دے پچھے پیا ہویا ایں۔"

" انج ای ہووے گا۔ اج ویکھدے آں کیہہ کر سکدا ایں۔"

اوہ مڑ گیا تے میں سوچاں وچ پے گیا۔ جے چلو اج اک نویں بندے نوں ملاں گے۔ اِک خیال دِل وچ آ رہیا سی۔ جے حیاتی دا اِک سواد وی چکھے بناں سچ ای سجادل کہندا اے جے فن کار نوں اصل حقیقتاں نوں محسوس کرن دا خیال ای خیال آ سکدا اے۔ اوہ احساس نئیں پیدا ہو سکدا۔ میں اِک نویں حقیقت بارے سوچ لیا سی تے اِک نواں تجربہ کرنا چاہوندا سی۔ اج میں اپنے جذبات اپنے خیالات تے اپنے رنگ رُوپ نوں اِک وپاری وانگوں بنا لیا جے اِک حقیقی وپاری دے احساسات نال اس تجربے وچوں لنگھ کے ویکھاں۔

میں اپنے آپ نوں ذہنی طور تے ایس لئی تیار کر لیا۔ شام دے چھ وجے میں اک پیسے والا نظر آ رہیا ساں تے میں اپنے ذہن وچ ایہہ گل پکی کر لئی جے پیسے نال دُنیا دی ہر خوشی مُل لئی جا سکدی اے۔ چھ وجے اوہ گڈی لے کے آیا تے میں اوس دی کار وچ

اوہدے نال بہہ گیا۔ اسی دونوں شہر دے اک گنجان علاقے ول جا رہے سن۔ اِک تھاں تے اوہنے کار کچی سڑک ول موڑ دتی تے کجھ جھگیاں کول لے جا کے کھلار دِتی تے لہہ کے اک مکان ول گیا۔ اوس دا بُوہا کھڑکایا تے اِک پکی عمر دا بندہ باہر نکلیا میں اوہناں دیاں گلاں سن رہیا ساں۔

"استاد! کوئی مال ہل دیسی"؟

"سائیں اک توں اِک ودھ حکم تے کر ویکھ۔ ائے ویکھیں جے طبیعتاں خوش نہ ہویاں تے ول میرا ناں وی استاد شریف نیئں"۔

"ویکھ اُستاد! اوہ گڈی ول وہیدا پیا ایں۔ اوس وچ میرا یار بیٹھا ای۔ اوس دی رات کسے چنگے ٹھکانے تے اَج ٹپا دے۔ پیسے جیہڑے اکھیں سائیں لبھ دیسن بڑا شہزادہ بندہ اے ویکھیں کتے ایہو جیہی دے متھے ناں لادیویں جے مُڑ ناں ای ناں گِھنے"۔

اوس توں بعد اوہ ہور کیہہ گھر مِر کردے رہے۔ مینوں کجھ سمجھ نہ آئی۔ سجاول تے اُستاد شریف سر جوڑے ہوئے سن تے فیر میں اپنے دل دو نہاں نوں آوندیاں ویکھیا۔ سجاول کار چلان لگ پیا تے اُستاد پچھلی سیٹ تے بہہ گیا تے اک کچی آبادی ول مُڑ کے تے کار روک دتی۔ سجاول مینوں پاسے ول کر کے آکھیا۔ اَج اِک بندے دا انتظام پنجاہ روپے وچ ہویا اے تے ساری رات اپنا گھر سمجھیں۔ کوئی فکر خطرہ نیئں تے ایہہ بوتل پھڑ کم آوے گی۔" اوس شراب دی بوتل میرے ہتھ پھڑا دِتی میں نانہہ کرنی چاہوندا ساں پر فیر سوچیا جے اج میں اپنی لئی اِک پیسے والے دا کردار چنیا ہویا اے۔ ایہہ وی نال رہوے تاں ویکھاں جے شراب تے شباب دونوں رل کے اک پیسے والے نوں کیہہ کجھ خوشی وندے نیں۔ ایہناں دوناں چیزاں رل کے کیویں ادب دے کرداراں ارباں درتے کالے کیتے نیں۔ میں کیہہ کہانی لکھنی اے جے میں ایہناں

دوناں وچ اپنے آپ نوں ڈوب کے ای نیئں ویکھیا۔

استاد شریف دے نال مینوں اگے ٹور کے سجاول واپس مڑیا اس دے چہرے تے اک فاتحانہ مسکراہٹ سی جیویں اُس نیں میرے جیہے بندے نوں ایس پاسے پا کے بڑا معرکہ سر کیتا ہووے۔ میں اِک انجان بندے نال ایہہ نواں تجربہ کرن لئی اگے وَدھ رہیا ساں۔ دِل وچ ڈر وی سی تے اِک بے چینی وی۔ دل ایہو کردا سی جے چھیتی نال میں ایہہ سبھ کجھ ویکھ لواں۔ میرا دل دھڑک رہیا سی۔ میں اُستاد شریف نال گلاں کردا جا رہیا ساں تے اخیر اوہ اِک کوارٹر دی قسم دے مکان اگے کھلو گیا۔

"مجید! بُوہا کھول"۔

"کون اے؟" اندروں آواز آئی۔

"شریف آں"۔

"آیا"

اوس آ کے بوہا کھولیا تے دوہناں نوں ویکھ کے آکھن لگا۔

"اندر لنگھ آؤ۔

اگے اگے استاد شریف تے اوہدے پِچھے میں ساں اتے اساں دوہناں دے پچھے اوہ بندا۔ نِکا جیہا ویڑا سی جِس وچ تن چار منجیاں پئیاں سن اتے اوداں تے ہنیرے وچ میں کجھ نیئں ساں ویکھ سکدا پر شریف دے پچھے کمرے وچ چلا گیا۔ اِس مکان دا اِکو کمرہ سی۔ اندر ست اٹھ صندوق پئے سن تے اِک منجی۔ کندھاں تے فلمی تصویراں لگیاں ہویاں سن تے کجھ روضیاں دیاں وی۔ میں کمرے ول ویکھیا۔ اندروں سفیدی سیمنٹ کجھ وی نیئں سی ہویا ہویا۔

"بہہ جاؤ باؤ جی!" استاد شریف مینوں آکھیا

تے میں چپ کر کے بہہ گیا تے اوہ ہولی جیہی آکھن لگا۔

" باؤجی انہاں نوں پیسے دینے نیں۔ زیادہ نہیں پنجاہ دے چھڈو" میں پنجاہ گن کے تے اوس دے ہتھ پھڑا دتے۔ اوس دُوجا ہتھ اگانہہ کیتا۔

" کجھ ساڈا انعام وی ہوندا اے" میں کوئی گل نہ کیتی تے دس رُپے اوس نوں پھڑا دتے۔ اوہ خوش ہوگیا تے آکھن لگا۔

" جیوندے رہو باؤجی۔ تہاڈا دِتا ای کھاتے آں۔ کسے چیز دی لوڑ ہووے ے بجید باہر اے اوس نوں کہہ دینا تے اوہ کپڑے بدلدی پئی اے ہن ای آوندی اے بے فکر رہو تے فیر لوڑ ہووے تے بے فکر میرے کول آجانا۔ اِک توں اِک ودھ دکھاواں گا۔ چنگا میں چلیا جے رب راکھا۔"

" ذرا ٹھہریں" مینوں بوتل یاد آگئی سی میں اج حیاتی دا ایہہ سواد وی پہلی وار ویکھنا چاہوندا ساں۔ اِک گلاس جگ تے برف لے آویں۔ کجھ دارو دی ہو جائے کیہہ خیال اے" میں ہسدیاں کیہاتے بوتل میز تے رکھ دتی۔ اوہ وی ہس پیا تے آکھن لگا۔ "کجھ تکے کباب تہاڈے لئی لے نہ آواں"

" ہور کیہہ چاہیدا اے۔" میں اوس نوں دس دا نوٹ پھڑایا تے اوہ پنج منٹاں وچ ای تکے لے کے آگیا۔ تے اوس دے نال سوہنی جیہی کڑی وی سی۔ کوئی ویہہ اِکی سال دی ہووے گی۔ شریف آکھن لگا۔

" باؤ بڑا چنگا بندہ اے۔ ایس دا خیال رکھنا ای۔ حرام توں کوئی نہ کریں جے اوہ اُلاما آوے۔ دوڑ کے گلاس تے جگ لے آ۔" اوہ باہر جا کے گلاس تے جگ لے آئی تے میرے کول منجی تے بہہ گئی۔

میں شراب دی بوتل وچوں تھوڑی جیہی گلاس وچ پائی تے دو گھٹ بھرے کوڑی شراب نال میرا دل متلان لگ پیا پر میں ڈیک مار دتی۔ سِر نوں چکر جیہا آیا تے اِک عجیب جیہا سرور آ رہیا سی۔ میں پیندا رہیا تے اپنے آپ نوں بھُلدا گیا۔ اوہ جوانی

دی طوفان سی اوہ ہس ہس کے گلاں کر دی رہی تے فیر میں اپنے آپ نوں ایس نویں تجربے وچ بھُل ای گیا جے میں کون آں۔ مینوں اپنی کوئی کہانی یاد نہ رہی تے ناں ای کسے کہانی دا پلاٹ۔ بس شراب تے شباب دونویں میرے دل و دماغ تے حکومت کردے رہے۔ اک واری میں باہر نکلیا تے مجیدا بیٹھا سگریٹ پی رہیا سی تے اوس ویلے رات دے دو وجے سن۔ میں سوچیا جے ایہہ سُتا کیوں نئیں۔ پر فیر ایس خیال نوں دل وچوں کڈھ دِتا۔ نشے وچ جو ساں۔ بوتل ختم ہو گئی سی تے میں تھک گیا ساں۔ مینوں ایہہ یاد نئیں جے کس ویلے مینوں نیند آئی پر جس ویلے میری جاگ کھُلی دن چڑھ آیا سی تے اوہ کُڑی میرے کول نہا دھو کے بیٹھی سی۔

"کیہہ کھاؤ گے ناشتے لئی؟" اوہنے پچھیا۔

"سادہ چاء دی پیالی ہور کجھ نئیں۔"

"اچھا میں بنا لیا وندی آں۔" اوہ اُٹھن لگی تے میں پچھیا

"کیہہ ناں اے تیرا؟"

"نذیراں" اوہنے جواب دتا۔

"ایہہ بندا کون اے؟"

"ایہہ میرے گھر والا اے تے ساڈے تِن بچے نیں۔"

میرا ذہن جاگ پیا۔ اوہ بندا جیہڑا ساری رات باہر بہہ کے سگریٹ تے سگریٹ پھُوک رہیا سی۔ اوہدی عزت وِک کے اوہنوں غیر دیاں باہواں وچ سی تے اوہ چُپ سی۔ خبرے ایہہ کیوں سی۔ کوئی اپنی عزت لکھ بے غیرت ہووے انج تے نیلام نئیں کر سکدا۔ میں عجیب الجھن وچ پے گیا ساں تے ایہہ گنجھل میری ساری رات دے انہاں نویاں تجربیاں تے شرمسار کر رہے سن۔ میں سِدھا سوال کیتا۔

"نذیراں توں ایہہ کم کیوں کر دی ایں۔"

"باؤجی! گل ایہہ وے جے ایہہ ناں کریئے تے کھایئے کدھروں؟"

"تیرا گھر والا کم کاج کیوں نہیں کردا؟"

"سارا دن وچارہ نوکری ڈھونڈا اے۔ تے پنجاہ سٹھ روپے دی مہینے دے نئیں بندے۔ کوئی دیہاڑی لگ گئی تے دو تِن روپے مِل گئے نیں تے اوہ دی نئیں تے پنجاہ روپے مکان دا کرایہ اے۔ آپ ای دسّو ایہہ ناں کریئے تے ایہہ تِن بچے کیوں پلن گے۔ وڈا پُتر چار سال دا اے تے شروع دا روگی۔ اوہنوں لقوہ ہو گیا اے تے علاج لئی پیسہ نئیں۔ دُوجا پُتر تِن سال دا اے۔ اِک پُتر ڈیڑھ سال دا۔ ہُن دسّو ایہہ ناں کراں تے ہور کیہہ کراں۔ غریباں دی زندگی لنگھنی بہت اوکھی اے۔ باؤجی تسی پیسے والے کیہہ جانو جے اساں غریباں حیاتی دے دیہاڑے پورے کیویں کرنے ہوندے نیں۔"

"پر نذیراں سارے غریب انج عزتاں دے سودے تاں نئیں کردے۔ دُکھا سُکھا کھا کے ویلا لنگھا ای لیندے نیں۔"

"اچھا میں ہُن تہاڈے لئی چاء لیانواں" اوہ بغیر جواب دِتے ٹُر گئی تے دس منٹاں بعد چاء بنا کے لے آئی۔ اوہدے نال اوہدا پُتر سی جیہڑا ڈاہڈا معصوم جیہا سی۔ پر انج پتہ لگدا اسی جیویں غربت نے اوہدی شکل وگاڑ دِتی ہووے۔ دُوجا پُتر تِن سال دا سی جیہڑا بڑیاں پیاریاں پیاریاں گلاں کردا سی پر اوہدا پیٹ تے اوہدا جسم ایس گل دی چغلی کھاندے سن۔ جے اوہنوں پوری خوراک نئیں مِلدی۔ میں چاء پین لگا تے نذیراں مینوں آکھن لگی۔

"باؤجی فیر کدوں آؤ گے۔"

"جلدی" میں جواب دِتا۔

"کدوں تیکر۔ میں تہاڈے لئی بے چین رہواں گی۔ باؤجی تسی مینوں بڑے چنگے لگدے او۔ ضرور آنا۔"

"میں اگلے اتوار نوں شام ویلے آواں گا۔"

چائے پی کے میں گھر آگیا پر اجے میری کہانی دا پلاٹ پورا نئیں سی ہویا۔ ہُن مینوں اوہدے جسم نال غرض نئیں سی۔ ہُن میں فیر کہانیاں لکھن والا ساں کیوں جے میرا دماغ ہُن نشے وِچ دُھت نئیں سی تے ناں ای ہُن ایہو جیہا تجربہ کرن دی میری رُوح وِچ ہمت رہی سی۔ پر اِک ایہو جیہی کھچ پَے رہی سی —— اگلے اتوار شام ویلے میں اوتھے پہنچیا۔ اجے تھوڑا تھوڑا ہنیرا ہو رہیا سی تے اج اُستاد شریف میرے نال نئیں سی۔ بُوہا کھڑکایا تے مجید آکے بوہا کھولیا۔

"باؤ جی! تُسی؟ اندر لنگھ آؤ۔" اوہدی آواز وِچ خوشی تے اُداسی رلی مِلی سی تے میرے دل نوں چیر رہی سی۔ میں کمرے وِچ آگیا۔ اوتھے نذیراں بیٹھی کپڑے سی رہی سی۔ ریشمی کپڑے جیہڑے بڑے قیمتی سن اِک پاسے پئے سن جیہڑے اوہدے اپنے نئیں سن ہو سکدے تے اوہ مردانہ ٹیٹران دی پتلون سی رہی سی جیہڑی اوہدے گھر والے دی نئیں سی ہو سکدی۔ میں سوچیا اوہ تھگڑیاں ضرور گواندھیاں دیاں ہون گیاں۔ جیہڑیاں اوہ مزدوری تے سی رہی سی۔ میرے آن تے اوہ کپڑے سمیٹن لگ پئی۔

"تُسی آگئے او۔" اوہنے پُچھیا تے میں منجی تے بہہ گیا۔ مجید نوں میں پنجاہ روپے پھڑا دتے پر نظراں میں اوہدے نال ہُن نئیں ساں مِلا سکدا۔ اوس نے روپے میرے ہتھوں نپ لئے تے باہر ٹُر گیا۔ میں پیشاب کرن دے بہانے باہر نکلیا جے مجید نوں ویکھ سکاں۔ اوہ باہر جا کے اپنے سب توں چھوٹے بچے نوں گل نال لا کے تے ہچکیاں بھر رہیا سی۔ میرے باہر آن تے اوس نے اپنے آپ نوں سنبھال لیا تے اِک پاسے ہو گیا میں وی انج نظر آ رہیا ساں جیویں میں اوس نوں ویکھیا ای نہ ہووے۔ پر مینوں ایہہ گل پریشان کر گئی سی۔

میں اندر آیاں تے نذیراں منجی تے آ کے میرے کول بہہ گئی۔

" اج تسی بوتل نئیں لیائے ؟ " اوہنے پُچھیا

" اُج میں ہوش وچ رہنا چاہوندا واں ۔ بس کول بیٹھی رہ " اوہ میرے ول انج ویکھ رہی سی جیویں میں جھُوٹ مار رہیا ہوواں ۔

" ہور کیہہ کھاؤ گے ؟ "

" کجھ نئیں ۔ اچھا ایہہ دس جے ایہہ کِس دے کپڑے نیں ۔ "

" جی ؟ ایہہ کپڑے میں مزدوری تے سینی آں ۔ "

" دونویں جی مزدوری کردے او فیر وی ایہہ کم کیوں کردے او ؟ " میں پچھیا

" تہانوں کیہہ پتہ ہووے اسی کِنے کو مجبور آں ۔ خیر چھڈو ایس گل نوں ! "

اوہ میرے ہور نیڑے آ گئی تے میرے والاں نال کھیلن لگ پئی ۔ اوہدیاں بلھاں تے مسکراہٹ سی جیہدے پچھے چھپے ہوئیاں دُکھاں نوں میں پڑھ سکدا ساں

" اچھا ایہہ دس جے ایہہ کم کیویں شروع کیتا سی " میں پچھیا

" باؤ جی ! تہانوں ایس نال کیہہ غرض ؟ کیہڑا تُساں ساڈا دُکھ ونڈا لینا اے تہاڈی ایہو گل بڑی اے جے آجاندے او ۔ اسی تہانوں خُوش کرنے آں تے تسی خوش ہون دی قیمت ادا کردے او ۔ جدوں جی بھر جائے گا تے تسی آنا چھڈ جاؤ گے ۔ تہاڈے بعد کوئی ہور انج ای آئے گا ۔ کِس کِس اگے اپنا دکھ کھول کے رکھیئے ۔ تسی اپنا جی خوش کرن آوندے او ۔ اسی اپنے رونے سنا کے رون لگ جائیے ۔ فیر کِس ساڈے کول آنا اے ؟ " اوہدے ہوٹھاں تے اجے وی مسکراہٹ کھیڈ رہی سی پر ہُن اوہدے وچ نفرت دے پرچھاویں سن ۔

" اچھا نذیراں ذرا پانی پلا دے ۔ " میں اوہدی تلخی دے ماحول توں گھبرا گیا ساں اوہ اُٹھی تے دو منٹ لنگھ گئے ۔ اجے اوہ نئیں سی مڑی ۔ جاندی واری اوہ دروازہ

بھوا کے گئی سی۔ میں ہولی جیہا اُٹھیا تے اوس دے اک چھیک وچوں باہر دیکھیا۔ نذیراں اپنے خاوند دے گلے لگی ہوئی سی تے ہولی ہولی دوتوں کجھ گلاں کر رہے سن جیہڑیاں میں سُن نہ سکیا۔ میں فیر آکے منجی تے لماں پے گیا۔ نذیراں پانی دا گلاس لے کے آئی تے میں فیر اوہ ای گل چھیڑی۔

"نذیراں توں دسیا نئیں جے کیوں ایہہ کم شروع کیتا سی"۔

اوہ کہن لگی

"باؤ جی، استاد شریف جیہڑا تہاڈے نال آیا سی اوہ ای ساڈے گھر آن لگ پیا سی تے اوس نے میرے خاوند نوں کیہا جے ایس طراں فاقیاں مرن دا کیہہ فائدہ اے۔ کدی کدی ایہہ کم کرن نال خرچ پورا ہوندا رہوے گا مہینے وچ اک دو واری کم میں لیا واں گا تے مہینہ سوکھا لنگھ جائے گا۔ پہلاں تاں میرا گھر والا ناں منیا پر فیر ...... میں کوئی بہتا کم تے نئیں کردی۔ بس مہینے وچ اک دو دفعہ ای"۔ اوہنے آخری نقرہ بڑی تیزی نال مکمل کیتا۔ جیویں اوہ اپنی پارسائی دی صفائی دے رہی ہوندی اے۔ نذیراں نوں میں کیہا" ذرا دروازہ کھول جے تازہ ہوا کمرے وچ آئے"

اوہ میرے منہ ول ویکھن لگ پئی جیویں میں عجیب جیہی گل کر دا پیا ہوواں تے دوجے ای پل مجید کمرے وچ "آگیا۔ میں اپنے آپ نوں اوہدا مجرم سمجھ رہیا ساں کیوں جے پہلی واری میں شراب دے نشے وچ اپنے آپ نوں بھل گیا ساں تے غلطی کر بیٹھا ساں۔ جس دے تے ہن میں پچھتا رہیا ساں۔

"اچھا! ہُن میں چلدا واں فیر آواں گا"

نذیراں تے مجید میرے منہ ول ہٹ ہٹ تک رہے سن جیویں کسے دے ہتھ وچوں شکار کھو لیا جاوے۔ اوہناں انج سمجھیا جیویں عجیب جیہی گل ہووے۔

"تھوڑی دیر تے بہہ جاؤ"! مجید بیٹھوں کیہا تے آپ باہر ٹر گیا۔ نذیراں

نوں وی اوہنے باہر بلایا تے تھوڑی گُوچر بعد نذیراں کمرے وچ آئی تے میرے کول بہہ کے میرے والاں وچ ہتھ پھیرن لگ پئی

"شہزادیو! میرے کولوں کوئی غلطی ہو گئی اے تے معاف کر دیو۔ تہانوں میری قسم!" اوہ مسکرا رہی سی تے میں اِک ہور دنیا وچ پہنچا ہویا ساں۔

"نئیں ایہو جیہی کوئی گل نئیں۔ اج بیٹھیاں بیٹھیاں طبیعت خراب ہو گئی اے فیر آواں گا۔" میں اُٹھ کے باہر نکل آیا۔ پر میں چوک وچوں گلی مڑ رہیا ساں تے میتوں اوس گھر وچوں رون دی آواز آ رہی سی تے کوئی چیز کھڑکن دی دی میرا خیال ٹھیک سی جے مجید نذیراں نوں مار رہیا سی تے نذیراں چیک رہی سی۔ کیوں جے اک آواز میرے کنّیں پئی۔

"حرامزادیئے جے کسے نوں خوش نئیں کر سکدی تے کھُو نواں گے کھِقّوں"۔

رَب دے بندے

ایہہ میرے محلے دی گل اے۔ میرے گھر توں پنج چھ گھر پرے اِک عیسائیاں دا گھر سی۔ بندے بڑے غریب سَن۔ اِک بڈھی مائی رہندی سی جیہدا اِکو اِک پُتّر سی۔ جیہدا اجے ویاہ نیئں سی ہویا۔ اوہ محنت تے کردا سی جیہڑا چوہڑیاں دا کم ہوندا اے۔ کمیٹی دا ملازم سی۔ سڑکاں دی صفائی اوہ سارا دن کردا۔ شام نوں اوہ گھر آن دی تھاں کِسے سینمے دا منہ کردا۔ ایہہ محلہ چنگا وسدا سی تے ایہدے سامنیوں پکی سڑک وی لنگھدی سی بڈھی مائی تے ہن کرن جوگی کجھ وی نیئں سی۔ اکھاں توں اَنھی مُوری تے کُب اوہدا نکلیا ہویا سی۔ محلے دے لوکی اوہدی کجھ نہ کجھ امداد کر دیندے سن۔ اوہدے پُتّر نوں وی اوہدی اینی پرواہ نیئں سی کیوں جے محلے والیاں دے کرن نال ای اوہدا ابھار ہولا جاندا سی۔ اوہ اپنی حیاتی دے دیہاڑے اوکھے سوکھے ای لنگھا رہی سی۔ اوہدی ایہو حالت سی جیویں کوئی پاں والا کتا سڑک تے پیا ہووے۔ اوہنوں ویکھ کے تے لوکی منہ پرے کر لیندے نیں۔ پر کدی کدی اِنج ہوندا کہ کوئی روٹی دا نوالہ منہ پرانہہ کر کے اوہدے تے ترس کر کے اوہلے دل سُٹ کے ایہہ سمجھدے نیں جے اللہ میاں تے خبرے کِنّا کو وڈا احسان کر چھڈیا ہووے اوہدے پُتّر دا ناں جوزف سی۔

جوزف نوں اِک کُڑی نال پیار وی سی۔ اوہنوں جو کجھ لبھدیاں تے اوہ کھاپی چھڈدا سینمیاں تے لا چھڈدا یا جُوا کھیڈدا۔ جدوں جُوئے وچوں اوس نوں چار پیسے لبھ جاندے اوہ اس کُڑی نوں بھیڑا دیندا۔ اوہ کُڑی وی بڑی تیز سی۔ جوزف کولوں پیسے کھچن دا ول وی اوسے نوں آؤندا سی۔ جدوں میں آیا ساں تے ایہہ سُنیا سی جے جوزف نوں اوس کُڑی نال پیار ہو گیا اے۔ ایہہ نویں نویں گل سی جیہڑی چھیتی ای محلے دے ہر بندے دی زبان تے سی۔ شروع شروع وچ جوزف جُوا وی کھیڈدا سی۔ سینما وی ویکھدا سی تے کدی کدی گھٹ وی لا لیندا سی۔ پر اوس بندے دی بچی نے ایس نوں ایس طرح سیٹی تے لایا جے اوہ اپنا آپ وی بُھل گیا سی۔ سارا کم کردا تے مہینے دی ساری کمائی اوہدی تلی تے رکھ دیندا۔ کمیٹی توں جیہڑی تنخواہ لیندا۔ اوہ تے اوس کُڑی دے حوالے کر دا تے جیہڑا گھراں وچ کم کر کے کماؤندا اوہدے نال دو ویلے دی سُکی روٹی اِک ٹُٹے جیہے تندُور توں دال نال کھا کے ٹھنڈا پانی پی لیندا۔ پر اوہدے ول اوہ ای دسدی سی۔ اوہنوں ناں ماں دا خیال سی تے ناں گھر آن دی فِکر۔

جدوں وی اوس بڈھی عیسائن دے بوہے نوں اوہدا گوانڈھی شیرا کھڑکاؤندا اوہ بیٹھیاں بیٹھیاں کہندی۔

"کون؟ جوزف پُتر تے نئیں۔"

"نئیں ماں میں شیرا واں۔ تیرے لئی روٹیاں آندیاں نیں تے اُتے ای دال وی اے۔ کھالے تیرے پُت کد آؤنا اے۔"

"خُدا تیرا بھلا کرے۔"

شیرا روٹیاں رکھ کے اوس توں دُور ای پرے ٹُر جاندا تے اوہ بڈھی منجی توں اُٹھ کے ٹوہندیاں ٹوہندیاں بُوہے تیکن آؤندی جیہدے کول زمین تے دو روٹیاں تے رات دی پکی ہوئی دال پئی ہوندی۔ اوہ خبرے منہ وچ کیہہ بڑبڑ کردی۔ دال تے روٹیاں

چک لیندی۔

ایسے طراں کدی کوئی ہور گوانڈھی آجاندا تے اوس نوں اپنے پُتر دا ای خیال پیندا۔ پر جوزف نوں تے گھر بھُل ای سی۔ حیاتی دے ایہہ اخیرلے ساہ بڑے دُکھے تے لمبے ہوندے نیں۔ بڈھی عیسائن یسوع مسیح داناں لے کے سینے تے کاٹا لاندی تے اپنی موت لئی دُعاواں منگدی پر اوہدے منہ وچوں اج تیکن کسے وی اوہدے پُتر دا گِلا نئیں سی سُنیا۔

جوزف نوں جس کڑی نال پیار سی اوہدے گھر اک دیہاڑے اوہ بیٹھا سی جے اُتوں کُڑی دا بھرا آگیا۔ اوہنے جد اپنی بھین نال اِک عیسائیاں دے منڈے نوں ویکھیا تے اوہدے پِنڈے وچ اگ لگ گئی۔ اوہنوں اپنی بھین دیاں کرتوتاں دا اجے تیکن تاں پتہ نئیں سی۔ اوس دیہاڑے جدوں اوہنے اپنی اکھیاں نال ایہہ سب کجھ ویکھیا تے اوہ تھاں نہ رہیا اوہنے کہاڑی کڈھ کے جوزف تے وار کرنے شروع کر دتے۔ جوزف لہو نال بھریا گھروں باہر نسیا پَر پھٹ چوکھے سن تے اوہ غش کھا کے سڑک تے لہولہان ڈِگ پیا۔

کسے جا کے بڈھی عیسائن نوں ایہہ گل دس دتی۔ بڈھی جدوں ایہہ سُنیا تے ڈِگدی ڈھیندی گھروں نکل کے سڑک ول آرہی سی۔ راہ دے وچ اِک چھوٹا جیہا کھالا پیندا سی جیہدے اُتے اِک لکڑی دا پُل سی۔ پُل تے چڑھدیاں ای اوہدا پیر تِلک گیا تے اوہ پانی دے وچ ڈِگ پئی۔ محلے دے منڈیاں نے منہ بنا بنا کے اوہنوں باہر کڈھیا تے اوہدا گوانڈھی شیرا ڈاکٹر نوں بلان ٹُر گیا۔ محلے دے اِک ہور شریف آدمی نے اپنے پُت دے ہتھ دودھ دا گرم گرم پیالہ بڈھی عیسائن لئی بھیج دِتا۔

ہُن پیالہ تاں جوٹھا کرنا نئیں سی۔ سارے اِک دُوجے دا منہ تکن لگ پئے۔ ہر کوئی دوجے نوں کہہ رہیا سی۔ کوئی بھانڈا لیاؤ۔ دُوھ دا پیالہ منڈے دے ہتھ وچ سی تے۔ دُوھ کِس وچ پا کے بڈھی نوں دتا جائے۔ ایہہ ساریاں لئی جیہڑے اوتھے کھلوتے سن

اک مسئلہ بنیا ہویا ں - اینے وچ اِک منڈا اوڑ کے سامنے والے گھر دے مالکان دے کُتے دے پانی پین والا پیالہ چک کے نسدا آرہیا سی - اوہدے منہ تے مسکراہٹ سی جیویں اوہنے اِک بہت وڈے مسئلے نوُں حل کر دِتا ہووے - پر اوہدے پیر نوں ایسے تیزی وچ ٹھُڈا لگا تے اوہ مٹی دا پیالہ وی زمین تے ڈِگ کے ٹوٹے ٹوٹے ہو گیا - ”بڈھی عیسائن اپنیاں بڈھیاں اکھاں نوں کھولیا - اِک اُچّا جیہا ساہ لیا تے اپنے ”پُتر“ نوُں آواز دِتی ”جوزف پُتر“ توں آگیا ایں“ -

جوزف اوتھے نہیں سی - اوہ تے کہاڑیاں دے پھٹ کھا کے پرلی سڑک تے لہولہان پیا سی تے لوکی اوہدے آلے دوالے اکٹھے کھلو تے اوہنوں گالاں کڈھ رہے سن تے اوہدیاں جمن والیاں نوُں وی -

تے بڈھی عیسائن نے آلے دوالے ویکھ کے اکھاں ہمیشہ لئی بند کر لیاں جیہڑیاں فیر کدی نہ کھل سکیاں تے اِک مُنڈا دُدھ دا پیالہ لے کے اوہدے کول کھلوتا سی تے نک مسوڑ رہیا سی - تے اِک ہور مُنڈا ٹٹے ہوئے پیالے دے ٹوٹے اکٹھے کر رہیا سی - تے سوچ رہیا سی جے بہت وڈا نقصان ہو گیا اے - تے بڈھی عیسائن نوں نہ ہُن دُدھ دی لوڑ سی تے نہ پیالے دی -

ویروا

(مشتاق باسط دیاں کہانیاں بارے کجھ گلاں)

لکھاری جدوں آپ کسے پاتر دا رُوپ دھار لیندا اے تاں اوہ کلا دا ہر انگ بن سکدا اے۔ "چنگے کردار دی گل تے اک بنے"۔ جے منڈے نوں وی لوک ویکھ سُن کے من من دے پُھکڑ تولن لگ پین تے سمجھو لیکھک دی جِت اے۔ مشتاق باسط دیاں لیہاں کہانیاں وچ وی سانوں کجھ اجیہا رویہ لبھدا اے۔

بندے نوں جے اپنے آل دوآلے دی چُپ اوپریاں ٹھنڈی سیت لگے تے اوہ کدی کدی اپنے نال وی گلاں کرن لگ پیندا اے تے اندرو اندر ای اِنج کھڑا اچ جاندا اے جے اوہدیاں علامتاں تڑک کے راہ جاندیاں نوں کھلارن لگ پیندیاں نیں تے ایداں ای کوئی کہانی کار اپنے جیہے کسے دردے اُبھنے" کھوہ چہ ڈِگدا اے تے فیر کہانی اگے ٹُردی اے۔ جیہڑی ہر پڑھ بندے تے رب دے وچکارے سانجھ دی اِک وتھ ہُندی اے۔ اوہنوں ناپدے، ہتھ جے ساوے ہون تے ٹُنگ وی سکدے نیں تے عشق دیاں ایہو دو صورتاں، کہانی کار لئی اوکھیاں نیں۔

مشتاق باسط دیاں کہانیاں دا انداز بڑا چیلک تے تِکھا جیہا اے! اوہ کہانی دی کاڈھ چہ جِداں وی ہووے۔ حیاتی دیاں ناڑاں وچہ ٹُردی ہوئی رَتّ وانگوں پھِر جاناچا ہُندا اے تے کردار اُساری لئی ایس ٹمک ودَو دا ویڑا اِنج کردا اے۔

"حیاتی نوں نیڑیوں ویکھ کے کہانی لکھنا ای اصل کہانی ہُندی اے۔ اوہ

کہانی وی کیہہ ہوئی جیہڑی دوجیاں دیاں کہانیاں پڑھ کے اک خیالی دُنیا بنا لئی جاوے۔ اوہدے وچ کہانی دے کرداراں کیہہ وسنا ہُندا اے۔ اک کردار ایہہ ساہ لیندی تے جیوندی جاگدی دُنیا وچ ای رہ سکدا اے۔ بند کمرے دے وچ تے اوہ گھُٹ گھُٹ کے مر ای سکدا اے۔ حیاتی نئیں لنگھا سکدا۔ جیہڑا کردار حیاتی توں وکھ ہووے اوس نے کہانی کیہہ ٹورنی ہوئی"۔

فن کار نوں ماحول دا اک فرد ہون پاروں جیہڑا درد حصہ پرتی مِلدا اے اوہدے حوالے نال اوہ کھُل کے گل کرن دا حق رکھدا اے تے جے کسے برائی یاں بھیڑ نوں ویکھدیاں ہویاں گھُن وٹا بن جائیے تے جانو اوہنے جیہڑے احساس دے سمندر وچ چُبی ماری سی۔ اوہدے نتیجے چ اوہ سُکھنے ہتھیں باہر نِکل آیا۔ ویلا ـــــ تجربے تے مشاہدے داناں اے۔ جیہڑا اوہدے مزاج نوں نئیں سمجھدا۔ اوہ کدے کسے بدی دی پلیتھ دے متبرک اصُول وی نئیں توڑ سکدا تے ایہو المیہ ای سوچ نوں بانجھ کر دیندا اے ـــــ پر مشتاق باسط نے اک اُچے لیکھ کار دی ذمہ داری توں اکھ نئیں ولائی۔ سگوں معاشرے چ گوڑدیاں اُسریاں کندھاں دی تہہ پُلا کے رکھ دتی اے ـــــ اوہ کچیاں کندھاں جیہڑیاں انسان دے ظاہر تے باطن نوں وکھ کیتیاں کھڑیاں سن تے اوہناں دے کالے پرچھانویں چن ہاری لوڈی کھلوتے سی

ایہہ کہانیاں اوس بندے دیاں نیں ہیئے جے اوہ اپنے اختیار دل ہو جائیے تے اوہدے پتھر دل تے کسے فریاد دا اثر نہ ہووے تے لانبھ شانبھ دے درد کھر وچ رَدلے نوں اپنے سگریٹ چ لوسدی نکوٹین جناں دی نہ سمجھے تے جے کدی اپنے اندر ڈب جاوے تے سوجھ دی اِکو سورج وَنی رِشم نال بھورا بھورا ہو کے کِھلر جاوے۔

کوئی ہڈبیتی یا جگ بیتی اک مک جیہی جاپے تاں جانو لکھن والے نے اپنے تے پڑھن والے دے وچالے پورے سبھا نال بولدے ہوئے اکھر رکھ دتے نیں جیہڑے جذبے دی شدت تے بیان دی سچائی نال چر توڑی جیوندے رہن گے۔

ایہہ کہانیاں اج دیاں نویکلیاں کہانیاں نیں ایہناں وچ ایہو جیئے پلاٹ نہیں جیہڑے کہانی نوں اودھی سچائی دے اظہار توں دُراڈے جاندے نیں تے کسے سپاٹ گل نوں وی IMAGINATION دی بُنتر چہ اُلجھا کے رکھ دیندے نیں۔

ایہہ بڑیاں سدھ پدھریاں اثر بھجیاں کہانیاں نیں۔ جنہاں چہ احساس کِتے دی لفظاں دا محتاج نیئں ہویا۔ ایہناں نوں پڑھ کے انج لگدا اے جیویں لکھاری نے معاشرے دیاں بدیاں اوہدے منہ دے اُتے تھک دتیاں ہون۔ ایہناں دا کوئی کوئی فقرہ ایویں دا اے۔

اوہ جھلی مٹیار ——— "دردناں تراڑاں اُٹھ رہیاں سن ——" میرے نال ہیر اپھیری دی گل کیتی تے میں مزاج دی بڑی اوہ آں"

ایہہ کوئی غیر تے نہیں —— "بنک وچ گواچیا گواچیا رہندا اساں"۔

نذیراں —— "حرام توبی کوئی نہ کریں"۔

اپنی کھیتی —— جدوں اوہ بالکل ای پھانک ہو گیا سی" —— "نذراں دی سانجھ کدے نیئں مکدی"۔

پکیاں کندھاں دی ہر کہانی نے ساڈی اجوکی کہانی نوں وادھے پایا ہے۔ انج تے ایدوں پہلوں وی ساڈے ڈھیر کہانیاں لکھیاں گئیاں نے جنہاں نوں اسیں دیس ونڈ توں بعد دیاں چنگیاں کہانیاں منّدے آں۔ پر اوہناں وچ کوئی ایداں دی ہلا دین والی گل نیئں ہوئی جداں دی "نذیراں" یا "کانگ" جیہاں ایہناں کہانیاں چہ ہوئی اے۔

کسے وی معاشرے دی موت اودوں آوندی اے جدوں اوس چہ ہر

وِیْل موجُود ہووے پر اوس تے انگلی چُکن والا کوئی نہ ہووے۔ سگوں احساس نالوں زبان دی ساکا گیری مُک گئی ہووے۔ اجیہے ویلے اپنی سچّی گل کر دینا عام بندے دا کم نہیں۔ فیر جدوں گل دا اُظہار دی بدی دے اوس پاسے ہووے جدھر جسم دے کسے جغرافیے نوں وی گل کتھ دا سِر لکھیہ بناؤنا سوکھا نہیں تے ایہہ تجربہ پنجابی۔ اُردو رسم الخط یاں پستی گورمکھی دیاں عام کہانیاں وچ اجے توڑی نہیں ہویا ایہہ اِک منّی ہوئی گل اے جے ایس اتّ مشینی دور وچ اپنی نس بھج اے پیسیّ کسے نوں سر کھُرکن دا وہیل نہیں۔ ایس کر کے نہ کوئی لمبی تقریر نہ نظم تے نہ کہانی سنن لئی تیار اے۔ عالمی کہانیاں دی چون وی اج ایس بنیاد تے ہُندی اے جے اوہ چھوٹیاں تے ٹھکّویاں ہون تاں جے تھوڑے ویلے وچ آدمی اوہناں توں بوہت کجھ لے سکے۔ حد ایتھوں تیک اے پئی نظماں صرف چار چار لفظاں تیکر تے کہانیاں ٹوٹیاں ریکاں تیک رہ گئیاں نے تے اوہناں دا قاری فیر وی اوہناں دے اوڑک تیک اپڑ کے اوہناں وچوں جیون نکھیڑ دا اے۔ اسیں ویکھنے آں جے وڈھے وڈھے اگو قسم دے لکھاری کسے نہ کسے طراں باہر دیاں کہانیاں توں متاثر ہو کے اوہناں کہانیاں دے نال تُردے نے۔ پر ایہہ کہانیاں خاص کر ساڈھے ایتھے دے ماحول وچوں پُونگریاں تے پسریاں نے اوہناں وچ عام طور تے باہر لیاں علامتاں دے حوالے نال ای ول ولیٹ پا کے گل کیتی جاندی اے جنہوں عام پڑھن والا نہیں سمجھ سکدا۔ ایہہ گل حد اُردو تے پنجابی دوناں زباناں دے جدید ادب وچ نظر آوندی اے تے اِنج جاپدا اے جیوں لنڈے دے کپڑے پوا تے گئے ہون پر ایہناں کہانیاں وچ وسدے کردار ایسے دھرتی دے وسنیک نظر آوندے نے کہانیاں وچ علامتی گل کرن لئی ایتھوں ای علامتاں لبھیاں گئیاں نے جیہڑیاں گل وچ ول وِنگ پان دی بجائے اوس نوں ہور وی کھول کے رکھ دیندیاں نے۔ کچیاں کندھاں وچ تھاپیاں۔ چوپی ہوئی گنگ۔ تھاپیاں دا سپ۔ مُکّے تُرڑے بیر۔ چکڑ تے

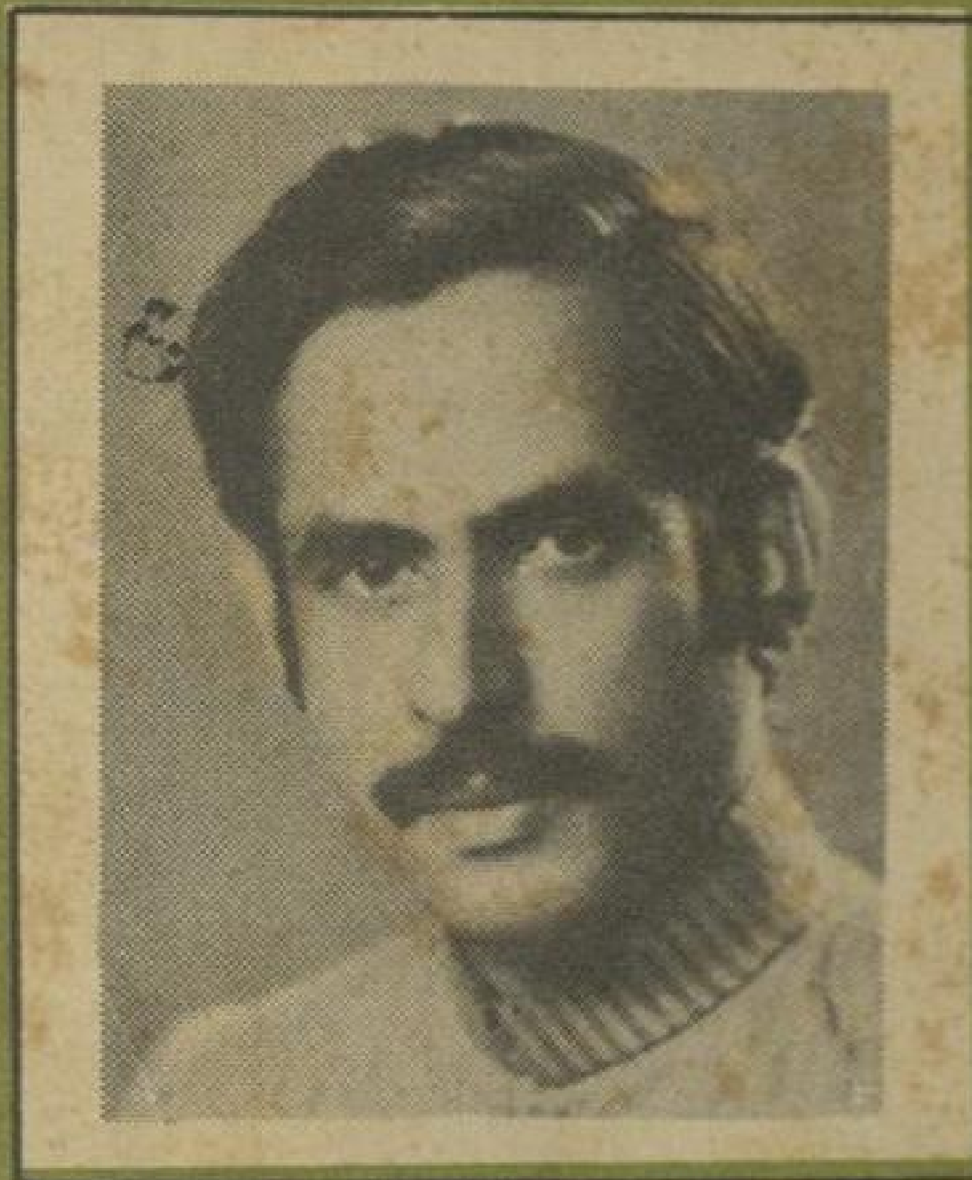
ہورا یہو جیہے لفظ ایس گل دی کھُلی دلیل نیں ۔ ایس لئی انہاں نوں پڑھدے ویلے روح دا ساک ایہناں نالوں نیئں ٹُٹدا سگوں کہانی نوں تورن توں چھیکڑ توڑی اک تسّی جیہی لگن رہندی اے ۔

رب دے بندے ایس کتاب دی اِک نِکّی جِنّی کہانی اے ۔ اوہدے وِچ سوچ دی اکائی ایویں پھیلدی جاندی اے جیویں ڈونگھے تال دے کھڑے پانی وِچ کوئی چلھ سٹیاں لہر دا دائرہ کھِلردا تُرا گیا ہووے ۔ ُنکدی ایہہ دے بیتی اِک بڈھی عسائن تے اوہدا پُت سڑک وچکار رُڑے پئے تھاں لاگو لاگی مرِ رہے نے تے لوکی اجے تیک کھڑے یادندیاں کڈھ رہے نے تے یاں ایہہ سوچدے نے جے کول پئے ہوئے اِک کُتے دے ٹھیکرے وِچ بڈھی عیسائن نوں دُدھ پوا دِتا جائے کہ ناں —— ایتھے پہنچ کے پڑھن والے دا ایہہ دل کردا اے جے ایس ٹھر دے سر تے نیڑے کھلوتے لوکاں دیاں باچھیاں وِچ اِک اِک رکھ دِتی جائے تے ایہہ بھبوں کے اِنج ڈگن پئی ایہناں دا وی دم مسافر ہو جائے

جیوں جیوں مشتاق باسط جذبے دی ایس شدت نوں منتقل کرن دے سُلکھنے پچ نال اج دے سر کڈھ لکھاریاں وِچ ودھدا آرہیا اے تیوں تیوں اوہدی کہانی آفاقی ہورہی اے

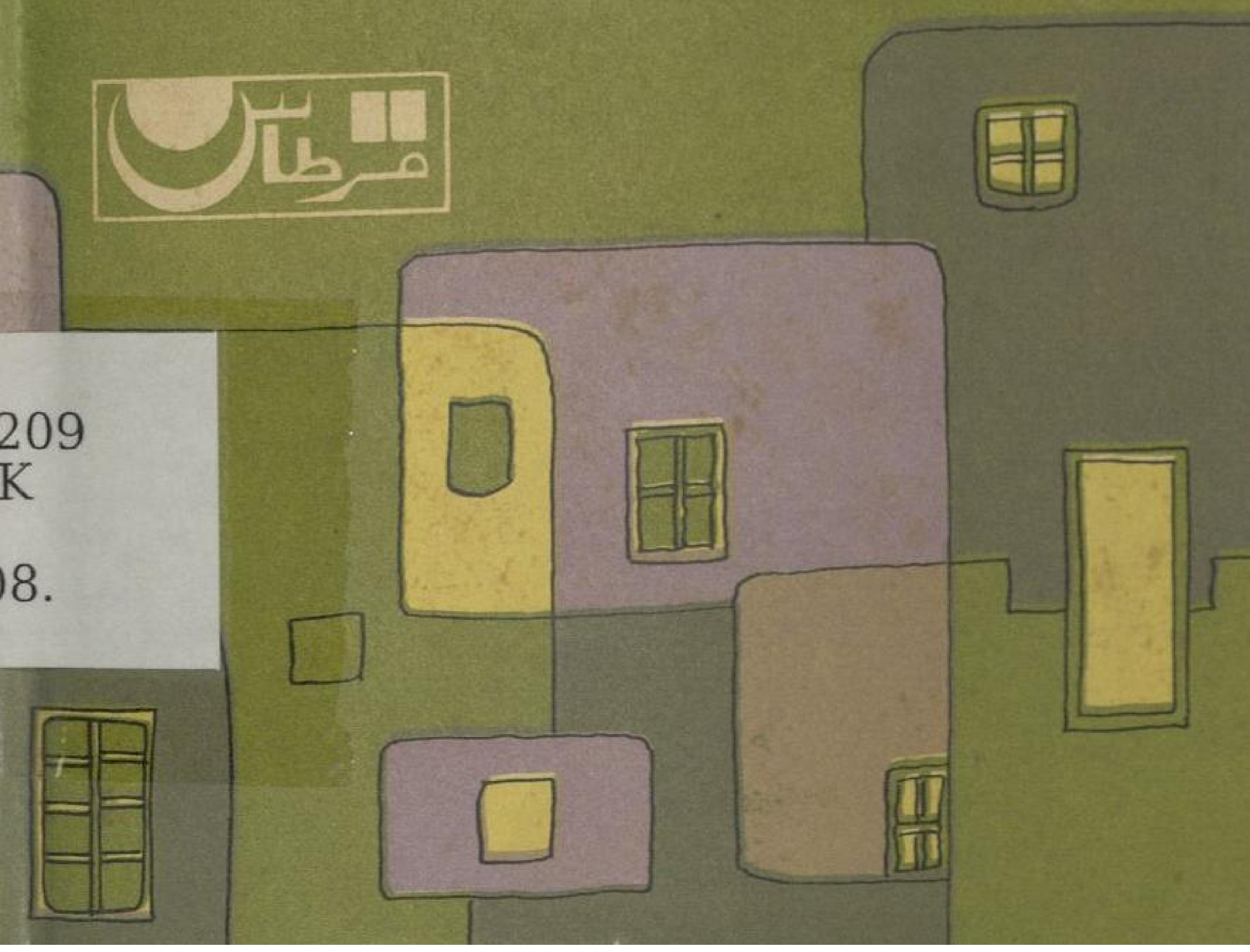
نادر جاجوی

۹ر نومبر سنہ ۱۹۷۴ء

سپنے دا ڈنگیا
کالے اُنسو
کچیاں کنڑھاں
تریڑاں

قرطاس

209
K
08.